



Не пакідайце ж мовы нашай беларускай, каб не ўмёрлі!
ФРАНЦІШАК БАГУШЭВІЧ.

наша СЛОВА.pdf



Чацвёрты год выдання

№ 46 (202) 12 лістапада 2025 г.

Свята млынароў у Адэльску

8 лістапада ў Адэльску адбылося свята млынароў. Мерапрыемства пачалося тэатралізаваным шэсцем, якое сабрала ўдзельнікаў і гасцей з розных куткоў Гарадзеншчыны.



У рамках свята прайшлі прэзентацыі падворкаў млынароў, конкурсныя выпрабаванні і дэгустацыя страў традыцыйнай рэгіянальнай кухні ам. Адэльск.

Свята адкрылі старшыня Адэльскага сельскага выканаўчага камітэта Уладзімір Трутнеў, намеснік старшыні СВК "Пагранічны" Мікалай Макачук і намеснік начальніка ўпраўлення культуры Гарадзенскага аблвыканкама Сняжана Куратчык.

У абрадавай зале працавала тэматычная выстава "Хлеб Перамогі", а таксама выстава-конкурс караваяў і традыцыйнай выпечкі Гарадзенскай вобласці.

Хэдайлнерам свята стаў Заслужаны аматарскі калектыў Рэспублікі Беларусь народны вакальны ансамбль "Белы птах" (г. Менск).



Традыцыйна прайшлі раённы фестываль побытавых танцаў "Танцы ў стылі этна" і фестываль "Вяртанне да вытокаў".

У гэты дзень Адэльск гучаў, пахнуў і дыхаў традыцыямі!

І ЛІДА Ў АДЭЛЬСК ЗАВІТАЛА

8 лістапада творчая група дзяржаўнай установы "Лідскі раённы цэнтр культуры і народнай творчасці" завітала на Абласное свята млынароў

Вядома, лідзяне не проста так трапілі ў Адэльск, а прывезлі свайго млынара - Генадзя Ціховіча, з аграмяс-тэчка Ваверка, які стаў дыпламантам 1-й ступені у конкурсе "Лепшы млынар Гарадзеншчыны".



У конкурсе "Хлебнае багацце Гарадзеншчыны" у намінацыі "Традыцыйны хлеб хатняй выпечкі" была адзначана дыпламам 3-й ступені наша гаспадыня - Наталля Пятрашка.

Сапраўды духмянае і традыцыйнае свята, якое застаецца цёплым успамінам.

Паводле СМІ.

*Страта***Яркая асоба ва ўсім беларускім**

Сумная вестка 5 лістапада абляцела Беларусь. Перастала біцца сэрца аднаго з найвялікшых беларускіх вучоных-гуманітарыяў, пісьменніка, педагога, доктара філалагічных навук, прафесара, акадэміка Міжнароднай акадэміі навук Еўразіі Вячаслава Рагойшы (1942-2025).

Пра Вячаслава Пятровіча Рагойшу я магу напісаць вельмі шмат. Гэта быў мой найлепшы выкладчык філалагічнага факультэта Белдзяржуніверсітэта ў той час, калі я вучыўся на гэтым факультэце ў першай палове 1980-х гадоў. Гэта ён навучыў мяне карыстацца архівамі, фондамі бібліятэк, навучыў, як афармляць навуковыя, літаратурна-знаўчыя і краязнаўчыя працы, як весці пошукі пра вядомых людзей Беларусі. Гэта ён пазнаёміў мяне з цікавымі літаратурнымі мясцінамі Беларусі, з многімі творчымі людзьмі Беларусі, сярод якіх былі Ніна Ватацы, Уладзімір Караткевіч, Максім Танк, Яўгенія Янішчыц. Дзякуючы Вячаславу Пятровічу я на першым курсе запісаўся ў Нацыянальную бібліятэку і карыстаўся фондамі, бо тады студэнтаў запісвалі толькі з трэцяга курса.



Вячаслаў Рагойша і Яўгенія Янішчыц

У 1982 годзе на філфаку БДУ мы арганізавалі і правялі вечар аднаго верша Янкі Купалы "А хто там ідзе?", а таксама прэзентацыю кнігі Янкі Купалы "А хто там ідзе?" на мовах свету, якая выйшла з друку ў менскім выдавецтве "Мастацкая літаратура" ў 1982 годзе. Гэтую кнігу Вячаслаў Пятровіч складаў разам з Ядвігай Раманоўскай - пляменніцай Янкі Купалы. А афармляў выданне мастак Міхась Савіцкі. Мы, студэнты філфака, чыталі славыты верш песняра на розных мовах свету. Я чытаў на сербахарвацкай мове ў перакладзе Дэсанкі Максімовіч. Да сённяшніх дзён памятаю і часам чытаю Янку Купалу па-сербахарвацку. Вось як гучыць першая страфа:

*А ко иде ту, кроз мочвар, шумом том
У друштву таквом огромном?
- Белоруси...*

Вячаслаў Пятровіч арганізаваў на філалагічным факультэце літаратурны гурток, дзе мяне ён прызначыў "прэзідэнтам" гуртка. Ад імя гуртка мы падрыхтавалі пада-

рунак і віншавальны адрас з нагоды 50-годдзя Уладзіміра Караткевіча. Юбілей пісьменніка адбываўся ў Доме літаратара ў 1980 годзе. Палова жадаючых туды патрапіць не змагла. А мы, студэнты гуртка, былі там, сядзелі ў першых радах і чакалі моманту, каб выйсці на сцэну і павіншаваць Уладзіміра Сямёнавіча. Але да нас чарга так і не дайшла. Вечарына зацягнулася, таму што жадаючых павіншаваць юбіляра было шмат. Віншавальныя моманты спынілі, а прапанавалі павіншаваць юбіляра пазней і асабіста. Наш віншавальны адрас Вячаслаў Пятровіч уручыў Уладзіміру Караткевічу праз некалькі дзён. Але тая цудоўная вечарына назаўсёды засталася ў памяці. І такіх цікавых прыкладаў з добрай рукі Вячаслава Пятровіча Рагойшы можна прывесці безліч...

Нарадзіўся Вячаслаў Рагойша ў вёсцы Ракаў Валожынскага раёна Менскай вобласці ў сялянскай сям'і ў 1942 годзе. Пасля заканчэння сярэдняй школы ў 1958 годзе паступіў на аддзяленне беларускай мовы і літаратуры філалагічнага факультэта Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта (БДУ). У 1963 годзе быў накіраваны ў аспірантуру. Праз два гады прызваны ў армію. Служыў радавым у адной з частак Беларускай вайсковай акругі ў Гародні. Пасля дэмабілізацыі абараніў у чэрвені 1967 года кандыдацкую дысертацыю на тэму "Паэтыка Максіма Танка: культура вобраза. Характар верша" і з верасня пачаў выкладаць на кафедры беларускай літаратуры БДУ. Потым



Рыгор Шырма, Янка Саламевіч, Вячаслаў Рагойша, Менскі педінстытут, 1967 г.

быў прызначаны на пасаду старшага выкладчыка, у ліпені 1970 года стаў дацэнтам. У лістападзе 1993 года Вячаслаў Рагойша абараніў доктарскую дысертацыю ў Маскоўскім інстытуце сусветнай літаратуры імя А.М. Горкага на тэму "Белорусская поэзия XX столетия в контексте восточно-славянских литератур: (типология, рецепция, художественный перевод)". З верасня 1994 года ён узначаліў кафедру тэорыі літаратуры БДУ, а ў лістападзе гэтага ж



*Вячаслаў Рагойша (стаіць справа) з выкладчыкамі
Белдзяржуніверсітэта, 1980-я гады*



*Вячаслаў Рагойша з беларускімі студэнтамі ў
Германіі, 1983 г.*

года атрымаў званне прафесара.

Ва ўніверсітэце Вячаслаў Рагойша выкладаў тэарэтыка-літаратурныя дысцыпліны, вёў спецсеминар па праблемах вершазнаўства, чытаў спецкурсы па паэтыцы літаратурнага твора і пытаннях выкладання тэорыі літаратуры ў школе, кіраваў напісаннем дысертацый, дыпламаў і курсавых работ. Паралельна з працай у БДУ філолаг чытаў лекцыі па гісторыі беларускай літаратуры ў Інстытуце паліталогіі і сацыяльнага кіравання (1988-1991), разам з прафесарам Адамам Мальдзісам стварыў Нацыянальны навукова-асветніцкі цэнтр імя Францыска Скарыны (з'яўляўся намеснікам дырэктара (1991-1994).

Друкавацца Вячаслаў Рагойша пачаў з 1957 года. Вершы "Зімою", "У паход на стэпы", "У першы раз", "Земляком сваім я ганаруся" і іншыя былі апублікаваны ў радашковіцкай раённай газеце "Сцяг Ільіча". З артыкуламі і рэцэнзіямі ў рэспубліканскім друку пачаў выступаць з 1961 года. Ён з'яўляецца аўтарам і суаўтарам шэрагу падручнікаў і вучэбных дапаможнікаў па тэорыі літаратуры, гісторыі беларускай літаратуры для вышэйшых



*Рыгор Барадулін, Адам Мальдзіс, Вячаслаў Рагойша,
Анатоль Наліваеў, Сяргей Панізьнік, 1992 г.*

навучальных устаноў і сярэдняй школы, напісаў шмат манаграфій, кніг артыкулаў і эсэ. Сярод іх - "Паэтыка Максіма Танка" (1968), "Пераклаў Якуб Колас..." (1972), "Карані дружбы: беларуска-ўкраінскія літаратурныя ўзаемасувязі пачатку XX ст." (з Таццянай Кабржыцкай, 1976), "І нясе яна дар...: беларуская паэзія на рускай і ўкраінскай мовах" (1977), "Гутаркі пра верш: метрыка, рытміка, фоніка" (1979), "Напісана рукой Купалы: архіўныя знаходкі" (1981), "Кантакты: літаратурна-крытычныя артыкулы, эсэ" (1982), "Слядамі знічкі: пра Сяргея Палуяна" (з Таццянай Кабржыцкай, 1990), "Вяршыні: з невядомага і забытага пра Янку Купалу, Якуба Коласа, Максіма Багдановіча" (1991), "І адгукнецца слова ў слове: літаратурныя артыкулы, эсэ, дыялогі" (1992), "Паэтычны слоўнік" (3-е выданне, дапрацаванае і дапоўненае, 2004) "Літаратуразнаўчы слоўнік. Тэрміны і паняцці: для школьнікаў і абітурыентаў" (2009), "Уводзіны ў літаратуразнаўства": у 2 ч.: вучэбны дапаможнік для студэнтаў вышэйшых навучальных устаноў па філалагічных спецыяльнасцях (з Міхасём Кенькам, Таццянай Марозавай, 2011-2012), "Мой Трыглаў: кніга пра Янку Купалу, Якуба Коласа, Максіма Багдановіча" (2012), "Асновы вершазнаўства" (2013), "Прыгаршчы светлых згадак" (2022) і іншыя. У сваіх працах вучоны даследаваў паэтыку верша, узаемасувязі беларускай літаратуры з літаратурамі іншых народаў, займаўся пытаннямі тэорыі літаратуры, гісторыі і тэорыі мастацкага перакладу. У рэспубліканскіх і іншых перыядычных выданнях апублікаваў шэраг артыкулаў і рэцэнзій па розных праблемах літаратурнага працэсу. Ён займаўся таксама перакладамі з польскай, украінскай, сербскай, харвацкай і іншых моў, выявіў і апублікаваў шэраг невядомых архіўных матэрыялаў па беларускай літаратуры XIX стагоддзя, па творчасці Янкі Купалы, Якуба Коласа, Максіма Багдановіча, Цёткі, Сяргея Палуяна, Старога Уласа і іншых.

Не менш плённай была краязнаўчая работа Вячаслава Рагойшы. Вучоны цесна супрацоўнічаў з кіраўніцтвам Валожынскага раёна. Па яго ініцыятыве і пры актыўным удзеле ўшанаваны мясціны выдатных дзеячаў беларускай, польскай, яўрэйскай культур, былі адкрыты



У гасцях у Алега Лойкі. Вячаслаў Рагойша, Алег Лойка, Янка Саламевіч. Слонім, 2004 г.

помнікі і ўстаноўлены мемарыяльныя дошкі ў гонар Вінцэнта Дуніна-Марцінкевіча, Элізы Ажэшкі, Старога Уласа, Янкі Купалы і іншых асобаў. Вячаслаў Рагойша ўзначальваў Грамадскі камітэт па аднаўленні Крыжаўзвіжанскай царквы на святой вадзе каля Ракава. У роднай вёсцы ў бацькоўскай хаце стварыў Музей поліэтнічнай культуры Ракаўшчыны. На грамадскіх пачатках з 2000 года выпускаў газету "Ракаўскі шлях". Шырокі рэзанас у рэспубліцы атрымалі Ракаўскія чытанні - міжнародныя навукова-практычныя канферэнцыі, што раз ў два гады праводзіліся на базе Ракаўскай сярэдняй школы.

Прафесар Вячаслаў Рагойша актыўна займаўся грамадскай дейнасцю. Напачатку 1990-х гадоў ён удзельнічаў у стварэнні Міжнароднай асацыяцыі беларусістаў і згуртавання беларусаў свету "Бацькаўшчына", членам Савета па мастацкім перакладзе Саюза пісьменнікаў СССР (1976-1991), некалькі разоў выбіраўся старшынём рэвізійнай камісіі і старшынёй секцыі мастацкага перакладу Саюза пісьменнікаў Беларусі. Вячаслаў Рагойша з'яўляўся членам вучонага савета філалагічнага факультэта БДУ і вучонага савета Нацыянальнага асветніцкага цэнтру імя Францыска Скарыны пры Міністэрстве адукацыі Рэспублікі Беларусь, членам Навукова-метадычнага савета па вышэйшай гуманітарнай адукацыі Рэспублікі Беларусь.

За плённую навуковую, педагогічную, творчую і грамадскую працу Вячаслава Рагойшу ўзнагароджвалі медалём і ордэнам імя Францыска Скарыны, "20 год Перамогі савецкага народа ў Вялікай Айчыннай вайне 1941-1945 гг.", Ганаровымі граматамі і дыпламамі. У 2000 годзе вучонаму было прысвоена званне выдатніка народнай адукацыі Беларусі. У гэтым жа годзе ён стаў лаўрэатам Міжнароднай літаратурнай прэміі імя Івана Франка (Украіна).

Шмат кніг Вячаслава Рагойшы з аўтаграфамі я захоўваю ў сваёй асабістай бібліятэцы. Напрыклад, на кнізе "Вочы ў вочы, мыслі ў мыслі" (Мн., 2013) пісьменнік напісаў: "Майму вучню, якім я цяпер ганаруся, Сяргею Чыгрыну, выдатнаму пісьменніку-краязнаўцу, на ўсё добрае. Слонім, 1.08.2013 г.". А на кнізе "Прыгаршчы

светлых згадак" (Мн., 2022) Вячаслаў Пятровіч пакінуў такі аўтаграф: "Аднаму з маіх найлепшых вучняў, актыўнаму грамадзяніну і пісьменніку Сяргею Чыгрыну, а ў яго асабе ўсім, хто любіць Алега Лойку і Слонім, з пажаданнямі добра, усялякіх поспехаў і міру. Вячаслаў Рагойша. Ракаў-Мінск, 5.08.2022 г.".



Вячаслаў Рагойша

У 2012 годзе я зрабіў вялікае інтэрв'ю з Вячаславам Рагойшам. Сярод пытанняў пісьменніку было і такое: які час у Вашым жыцці быў найцяжэйшым і які плённым і шчаслівым, і што Вас сёння хвалюе? Вячаслаў Пятровіч адказаў тады так:

- 3 вышыні свайго ўзросту бачу: найбольш плённы і шчаслівыя гады - 1970-я - першая палова 1980-х гадоў, калі былі яшчэ жывыя мае і жонкі Таццяны бацькі, калі мы жылі ў адным доме і сем'ямі сябравалі з Уладзімірам Караткевічам, калі нашы дзеці Усевалад, Максім і Пятрусь, яшчэ знаходзіліся пры нас, калі... А цяжасці сустракалі, калі хварэлі дзеці (часам усе трое адначасова), калі Таццяна ачуньвала пасля пераломаў пазваночніка (прычым двойчы), калі маці пасля інсульту амаль 16 гадоў ляжала паралізаванай у кватэры свайго адзінага сына, гэта значыць мяне... А хвалюе многае. Але трэба, нават хвалюючыся, працаваць, а не сядзець склаўшы рукі і хваляюцца. Працаваць, разумеючы, што толькі актыўна працуючы дзеля роднай культуры, мовы, літаратуры, выходзячы адукаваных і нацыянальна свядомых маладых працаўнікоў, мы ўрэшце "дойдзем да Беларусі".



Кніга пра настаўнікаў, калег і сяброў, 2022 г.

Вячаслаў Рагойша быў вялікім чалавекам, адной з самых яркіх і шматзначных асоб ва ўсім беларускім ХХ-га - пачатку ХХІ стагоддзяў. Такіх людзей мы ніколі не паміны забываецца. Веру, што светлая памяць пра Вячаслава Пятровіча застанеца ў памяці творчай інтэлігенцыі Беларусі, сяброў, студэнтаў, яго родных і блізкіх.

Сяргей ЧЫГРЫН.



Язэп Палубятка

С А Н Е Т Ы

Што ні кажы: добрае, кепскае - слоў мітусня!
Дзесьці вулкан шугануў да неба,
Можа, яно так і трэба.
Чуеш прыгожае, вер, то хлусня.

Крапае дождж, ці то лье.
Адно ліхалецце прайшло, будзе другое.
Толькі не веру я ў шчыры ўчынак Ноя.
Мілы мне воблік хай у памяці зноў усплые.

Не шукай па жыцці ты прыкметаў,
Узгоркі ўсе ад сумэтаў -
Зменлівы нават у золата кошт.

Дровы згарэлі, вуглі сатлелі, попел адзін.
Можа згадаецца нам яшчэ штось на ўспамін,
Толькі быць па жыцці ўдваіх.

Я б антонаўку хрумстаў вечна
З бацькоўскага саду... Якая скруха!
З касцей яго даўно паўстала патруха,
Цвінтар усцілае даўно шлях млечны.

Прывабная дзеўка ў маладой красе.
Не ведае, цноту сваю прадае
І думае: некага вось, прыдбае.
А старасць за ёю ідзе пакрысе.

Камусьці здаецца, што зменлівы свет.
А свет, як быў, так і ёсць, заскарузлы.
Паэт! Пішы нікчэмны санет.

А сонца мерае абсяг зямлі
Сваім відушчым вокам
Нават там, дзе мы быць не былі.

Усім нам хочацца даведацца пры жыцці,
А што там ёсць на тым свеце?
Мо вечная цемень, мо красак суквецце,
А можа каханне ў імжы?

Як тое было ў цябе на зямлі.
І прыйдзе гадзіна - малады ці стары -
Можа, сканаш пад ёлкай у цёмным бары
Ды ўспомніш, як крылы жадання да неба цябе ўзнялі.

Людзі талдычаць вечную тэму,
З выказванняў іх напісаць бы паэму.
Толькі вясной прылятаюць гракі.

Незліч гадоў ад стварэння сусвету.
Мне ад бяссоння баляць бакі,
Твайго прывітання чакаю, як лета.

Маё каханне будзе вечна жыць,
Не зведаўшы тваіх пяшчотаў асалоду,
Пасля якіх магу даць смерці згоду,
Пасля якіх - і мора пераплыць.

Мая дрыготкая рука тваю кранае,
І салавей ад спеваў не ўмірае,
А свет ад шчасця ў сіню нябёс сігае.
Мая рука тваёй марозны холад адчувае.

Той шлях гаротны ўвесь прайшлі
Ды лепшае сцяжынкі не знайшлі,
А можа ёсць другая пуцявіна?

Ніхто не ведае аб тым,
Ад снега цяжару ламаюцца яліны,
І грудзі душыць успамін.

Распутныя німфы цябе мілавалі,
Аўрора здымала туніку перад табой,
Уцехі табе ўсе жанчыны давалі,
Ад іх мужыкоў ты меў мардабой.

Не ўсё яшчэ згублена, конь без аброці,
Пі і гуляй, калі моц дазваляе.
Помню ў маленстве збаны віселі на плоце,
Радуйся, як такое жыццё забаўляе.

Час мяняецца, увосень кастрыца іржавее,
Адліга ўтвораць са снегу наст,
Зноў хутка настане завая.

І ўспамінаў закруціцца кола,
Гэта такі нехааны пласт.
Добра было б, каб пражыць усё нанова.



Я адзінокі сярод людской мітусні,
І думак рой мяне ахінае.
Жыццё! Няўжо яно шчаслівым бывае?
Прыпынак сыходу свайго не прапусці.

Ветразь бялее на даляглядзе,
Хвалі пяшчотна лашчаць борт.
Некаму бачыцца порт.
Я па жыцці ў глыбокай асадзе.

Шхуна знянацку бартом хлебнула ваду.
Ты капітан, што наклікаў бяду.
Нешта мне мроіцца цёмнаю ноччу.

Круг ратавальны ніяк не знайду.
Мне б ад гэтага шчасця некуды ўпрочкі!
І зноў я кудысьці іду.

Каханне не толькі давер, але й рэўнасць.
Ніколі не ўжывуцца шчупак і карась.
Не спадзявайся толькі на жарсць -
Нечаканай бывае нявернасць.

Конікі скачуць на ранку ў траве,
Вясёлка - рэдкая з'ява.
Што толькі нам у жыцці не спрыяе,
Труба гулка ў паход заве.

Калі спатыкнуўся аб камень
І ілбом у другі садануў,
Не сумуй, што ў вачах тваіх яркі прамень.

Як не кажы, а дзявочы стан
Вабіць усіх спрадвечу,
Жыццё пражывеш - зразумееш: наўкола дурман.

Што казаць пра спрадвечнае,
Калі мара паўстане пудзілам.
Дзень памірае промнем марудлівым,
Я не стану плявузгаць пра чалавечнае.

Столькі сказана глупства чалавецтвам усім!
Тое ўсё спракавечна,
Тое ўсё недарэчна.
Увосень гусі, журавы крочаць шляхам сваім.

Старэча-суседка ішла да брамкі,
Спатыкнулася, нагу зламала.
Як кажуць на вёсцы: "Да бяды мала".

Толькі ў нас спачуванняў мала,
Ці ў Бога спагады зойме ўбога?..
А багатыр святару дасць нямала.

Сабраў 125 тамоў дакументаў па гісторыі Беларусі, Польшчы і Украіны

*6 лістапада споўнілася 225 гадоў з дня нараджэння
беларускага гісторыка, выдаўца, публіцыста,
бібліяграфа і мастака Леанарда Ходзькі
(1800-1871).*

Леанард Ходзька нарадзіўся на Маладзечаншчыне ў шляхецкай сям'і. Вучыўся ў Барунах, у Маладзечанскім павятовым шляхецкім вучылішчы, у Віленскім універсітэце. Належаў да таварыства філарэтаў, дзе зблізіўся з Адамам Міцкевічам, Янам Чачотам, Тамашом Занам. З 1819 года працаваў сакратаром Міхала Клеафаса Агінскага. У 1822 годзе Леанард Ходзька эміграваў у Францыю. Жыў у Парыжы.



Пісьменнік пісаў на польскай і французскай мовах. Ён з'яўляецца аўтарам паэмы "Залессе" (1821), у якой улаўляў прыгажосць наваколля, зрабіў малюнк Залесся (маёнтак Міхала Клеафаса Агінскага каля Смаргоні). Выдаў творы Адама Міцкевіча, Яна Красінскага, мемуары Міхала Агінскага. Напісаў біяграфію Тадэвуша Касцюшкі, а таксама "Папулярную гісторыю Польшчы", сабраў 125 тамоў дакументаў па гісторыі Польшчы, Беларусі і Украіны. Цікавіўся беларускімі легендамі, песнямі і народнай творчасцю.

Паводле СМІ.



Telekom і Nvidia будуюць фабрыку ШІ ў Мюнхене

Мюнхен становіцца "кропкай доступу" ШІ: Deutsche Telekom і Nvidia ствараюць прамысловае воблака для лічбавага суверэнітэту Еўропы

Deutsche Telekom і амерыканскі вытворца чыпаў Nvidia будуюць у Мюнхене сумесны цэнтр апрацоўкі дадзеных для штучнага інтэлекту (ШІ). Гэты праект, разлічаны на шматмільярднае фінансаванне, быў афіцыйна прадстаўлены ў аўторак, сумесна з нямецкімі кампаніямі SAP і Deutsche Bank. З вітальным словам выступілі федэральны міністр лічбавых тэхналогій і мадэрнізацыі дзяржавы Карстан Вільдбергер і федэральны міністр тэхналогій Даратэя Бэр.

Мэтай праекта з'яўляецца стварэнне еўрапейскай інфраструктуры ШІ для прамысловасці. "Прамысловае ШІ-воблака" на базе больш за 10 000 высокапрадукцыйных працэсараў плануецца запусціць ужо ў 2026 годзе. Deutsche Telekom адказвае за інфраструктуру, аперацыі і рашэнні па бяспецы, забяспечвае апрацоўку дадзеных у адпаведнасці з еўрапейскімі стандартамі. Мэта праекта - умацаваць пазіцыі Германіі як індустрыяльнага цэнтра і забяспечыць тэхналагічны суверэнітэт Еўропы ў эпоху штучнага інтэлекту.

Яшчэ ў чэрвені 2025 года Telekom і Nvidia абвясцілі пра распрацоўку "Воблака прамысловага ШІ".

- У эпоху штучнага інтэлекту кожнаму вытворцу



патрэбны дзве фабрыкі: адна для вытворчасці рэчаў і адна для стварэння інтэлектуальнага забеспячэння, на якім яны працуюць, - заявіў у чэрвені Джэнсен Хуанг, заснавальнік і генеральны дырэктар Nvidia.

- Ствараючы першую ў Еўропе прамысловую інфраструктуру ШІ, мы даём магчымасць вядучым прамысловым кампаніям рэгіёна развіваць вытворчасць, арыентаваную на мадэляванне і кіраванне ШІ, - сказаў Хуанг.

Берлін (d.de/dpa).

17,2 млн еўра на ШІ супраць раку

Федэральнае міністэрства даследаванняў імкнецца зрабіць анкалагічныя аперацыі больш дакладнымі з дапамогай штучнага інтэлекту і фінансуе з гэтай мэтай некалькі даследчых праектаў

Федэральнае міністэрства даследаванняў, тэхналогій і космаса (BMFT) запускаяе праграму фінансавання "КІОп - высокадакладная хірургія з падтрымкай ШІ ў анкалогіі" ў рамках Нацыянальнага дзесяцігоддзя барацьбы з ракам. Мэта - выкарыстоўваць штучны інтэлект у анкалагічнай хірургіі, каб зрабіць працэдуры больш дакладнымі і бяспечнымі. Гэта мера з'яўляецца часткай стратэгіі Федэральнага ўрада ў вобласці высокіх тэхналогій, якая накіравана на пэўнае садзейнічанне даследаванням і інавацыям у сацыяльна значных абласцях.

Федэральны міністр даследаванняў Даратэя Бэр заявіла:

- Дзякуючы ШІ мы забяспечваем дакладнасць у аперацыйнай - памяншаючы колькасць ускладненняў і павялічваючы якасць жыцця... У вобласці медыцыны Германія вядомая перадавымі і вядучымі метадамі лячэння. Мы аб'ядноўваем навуковыя даследаванні і медыцынскую практыку, каб заклаці асновы для будучыні анкалагічнай хірургіі.

Да 2028 года будзе выдзелена праектнае фінан-



саванне на агульную суму 17,2 млн еўра, у тым ліку BESTFIT для лячэння раку галавы і шыі, HARMONIE для лакалізацыі пухлін малочнай залозы, KIRAL для планавання аперацый на печані і INTEGER для дакладнага выдалення пухлін костак. ШІ закліканы зменшыць рызыкі, палепшыць працэсы гаення і ўмацаваць пазіцыі Германіі ў вобласці анкалагічных даследаванняў на міжнародным узроўні.

Берлін (dpa).

ШІ ўзмацняе барацьбу з раком © Adobe Stock.

Станіслаў Суднік

БЕЛАРУСКАЯ МЕТАЛІНГВІСТЫКА

Колеры і масці ў Лідзе і ў астатняй Беларусі

(Працяг. Пачатак у папярэдніх нумарах.)

Колеры і фарбы

Акварэльныя фарбы лічацца самымі простымі ва ўжыванні, бо растваральнік тут самы просты - вада. З іх пачынаецца навучанне маляванню ў звычайнай школе.

Акварэльныя фарбы складаюцца з пігмента і злучаючага рэчыва (вадараспушчальныя складаныя вугляводы: раслінны клей, дэкстрын, натуральны гуміарабік з дадаткам гліцэрыны, цукру ці мёду), яны разводзяцца вадой і лёгка змываюцца. Пры растварэнні ў вадзе ўтвараюць празрыстую завісь тонкага пігменту і дазваляюць за кошт гэтага ствараць эфект лёгкасці і тонкіх каляровых пераходаў.

Фарбы на воднай аснове вядомыя з найстаражытнейшых часоў. Акварэллю выкананы каляровыя малюнкi на старажытнаегіпецкіх папірусах. Ёю малявалі этрускі і рымляне - меркавана, акварэллю распісваліся сцены рымскіх катакомбаў напачатку нашай эры.

Ранні кітайскі жывапіс выконваўся адной чорнай тушшу, пры гэтым мастакі дасягалі шырокага спектру адценняў ад густа-чорнага да серабрыста-шэрага (пейзаж і жанравыя кампазіцыі - сярод іх найболей папулярнымі былі сюжэты з гарадскога жыцця - эпохі Сун).

У Сярэдняй вякі (Еўропа, ВКЛ) акварэль выкарыстоўвалася для ілюмініравання рукапісаў (мініяцюры, маргінальныя дэкаратыўныя элементы, загаловныя літары) у тым ліку і ў спалучэнні з гуашшу. Пры гэтым мініяцюра з'яўлялася неад'емнай часткай уласна скрутка (манускрыпта, кнігі), уяўляўшага сабой суцэльны твор, які суправаджае тэкст і спрыяе больш поўнаму яго разуменню.

З XI стагоддзі з'яўляюцца кіраўніцтвы па вырабе акварэльных фарбаў і працы з імі. З узнікненнем такога віду графікі, як гравюра на дрэве, акварэль пачала ўжывацца для размалёўкі адбіткаў - спачатку толькі адной чорнай фарбай, затым сэпій, а пазней ужо некалькімі колерамі. Не апошнюю ролю ў падфарбоўцы гравюры іграла празрыстасць фарбы, якая дазваляла бачыць контуры малюнка.

У эпоху Адраджэння тэхніка працы акварэллю выйшла на новы ўзровень. Да яе звярнуліся такія мастакі як Альбрэхт Дзюрэр і Ганс Гальбейн Малодшы. У сваёй графіцы, не звязаны абавязкамі перад замоўцам, Дзюрэр найболей поўна раскрыўся як мастак. Яго спелыя замалёўкі жывёл і батанічныя штудзіі адрозніваюцца прафесіяналізмам, дакладнасцю малюнка прыродных формаў,

стараннай прапрацоўкай дэталей з адначасовым захаваннем цэласнасці малюнка. Сапраўдным наватарам Дзюрэр стаў у вобласці акварэльнага пейзажу, стварыўшы творы, якія далёка апырэдзілі свой час. Раннія акварэлі, якія паказваюць наваколлі роднага горада мастака - Нюрнберга (1494), з'яўляюцца першымі ўзорамі новага для нямецкага выяўленчага мастацтва жанру - пейзажу. Пазнейшыя пейзажныя замалёўкі, выкананыя шырокімі вольнымі рухамі пэндзля, адрозніваюцца неверагоднай свежасцю і цэласцю.

У XVIII стагоддзі праца з акварэллю па тэхналогіі набліжаецца да сучаснай, мастакі пачынаюць выкарыстоўваць фарбы без прымешку бяліл.

Мастакі пакідаюць акварэлі для падрыхтоўчых заняткаў і асобных асабістых прац. Фламандскія мастакі па кветках і пейзажах (Хендрых Аверкамп, Альберт Кейп, Ян ван Гойен, Адрыян ван Остадэ) часам перадаюць акварэллю свае назіранні за прыродай. Рубенс і Якаб Ёрданс часам акцэнтуюць свае малюнкi акварэльнымі рыскамі. Жан Анарэ Фрагонар, Юбер Робер ці Луі Дзюрамо выкарыстоўваюць акварэль для вучобы, асабліва пры паездках у Італію. Габрыэль-Жак дэ Сэнт-Обен і Жан-Батыст Лальман выкарыстоўваюць іх у сваіх жанравых сцэнах. Луі-Габрыэль Мора выкарыстоўвае яе ў сваіх пейзажах на свежым паветры, выдзяляючы іх пярком. У Англіі, Антоніс ван Дэйк закладае пачатак акварэльнаму пленэру. "Бацькам ангельскай акварэлі" завуць мастака Пола Сэндбі.

У наш час вырабляюцца наступныя віды акварэльных фарбаў:

цвёрдыя ў выглядзе плітак рознай формы;
мяккія, змешчаныя ў фаянсавыя кубачкі;
мядовыя, пафасаваныя ў цюбікі.

Злучным рэчывам розных відаў акварэльных фарбаў з'яўляецца раслінны клей: гуміарабік, дэкстрын; акрамя таго: мёд, гліцэрына, воск і некаторыя смолы. Прызначэнне апошніх складаецца ў тым, каб надаваць фарбам здольнасць не так лёгка размывацца пасля высыхання. У танныя гатункі акварэльных фарбаў у якасці злучнага рэчыва ўваходзяць звычайныя сталярныя ці рыбныя клеі, бульбяная патака.

Асаблівае ў прыгажосці акварэлі складаецца ў яе празрыстасці. Для набыцця гэтай якасці неабходны адмысловы маляўнічы матэрыял, які пасля адпаведнай апрацоўкі адпавядаў бы гэтаму патрабаванню. Дасяга-



ещё эта шляхам драбнення маляўнічых пігментаў (25 мікронаў і менш), што завецца, у парашок. Гэта дазваляе атрымаць нават у непразрыстых пігментаў вядомую ступень празрыстасці, таму адной з найважнейшых умоў пры вытворчасці акварэлі з'яўляецца асабліва дробны памол пігментаў.

У школе, як і ў выпадку з алоўкамі, знаёмства з акварэльнымі фарбамі пачынаецца з набораў у шэсць колераў. Сёння найбольш вядомыя два варыянты камплектавання шасціколерных набораў.



Гэта: карычневая, жоўтая, чырвоная, зялёная, сіняя і чорная.



Або: чорная, белая, зялёная, сіняя, чырвоная і жоўтая.

Наступнымі ідуць наборы ў 12 фарбаў.



Тут мы знаходзім колеры: чорны, фіялетавы, светла-зялёны, белы, цёмна-карычневый, светла-карычневый, блакітны, ружовы, сіні, зялёны, жоўты, чырвоны. Безумоўна, ёсць варыянты камплектавання.

Да названых 12 фарбаў дадаюць яшчэ чатыры найбольш хада-



вия, і атрымоўваецца набор у 16 фарбаў.

Гэтыя наборы можна назваць аматарскімі. Прафесійныя наборы пачынаюцца з 24 колераў, і там прымяняюцца ўжо прафесійныя назвы фарбаў. Такім чынам, стандартны набор піцёрскіх фарбаў, які складаецца з 24 колераў утрымоўвае:



01. Кадмій лімонны (цытрынавы)
02. Кадмій жоўты сярэдні
03. Охра жоўтая
04. Сіена натуральная
05. Залацістая
06. Кадмій аранжавы (памяранцавы)
07. Охра чырвоная
08. Сіена паленая
09. Жалезавокісная светла-чырвоная
10. Пунсовая
11. Краплак чырвоны светлы

12. Кармінавая
13. Фіялетава-ружовая
14. Ультрамарын
15. Кобальт сіні
16. Блакітная
17. Жоўта-зялёная
18. Смарагдава-зялёная
19. Зялёная
20. Умбра
21. Марс карычневый
22. Умбра паленая
23. Сэпія
24. Нейтральна-чорная

Набор з 57 колераў утрымоўвае наступныя фарбы:

01. Бялілы цынкавыя
02. Ганза жоўтая
03. Лімонная (цытрынавая) кетоп
04. Кадмій лімонны (цытрынавы)
05. Кадмій жоўты
06. Охра жоўтая
07. Неапалітанская жоўтая
08. Залацістая
09. Кадмій аранжавы (памяранцавы)
10. Цыцыянавая
11. Охра чырвоная
12. Цынобра (кінавар) імітацыя
13. Пунсовая
14. Лалавая (рубінавая)
15. Залацістая цёмная
16. Лак аранжавы (памяранцавы)
17. Шахназарская чырвоная
18. Кадмій чырвоны светлы
19. Кармінавая
20. Краплак чырвоны светлы
21. Жалезавокісная светлая чырвоная
22. Бардо
23. Бэзавы хінакрыдон
24. Фіялетава-ружовая
25. Ружовая
26. Ружовы хінакрыдон
27. Фіялетава-ружовая
28. Блакітна-нябесная
29. Яркая-блакітная
30. Кобальт сіні
31. Блакітная
32. Лак сіні
33. Ультрамарын
34. Індантронавая сіняя
35. Берлінскі блакіт
36. Цэрулеўм Сегі
37. Індыга
38. Ізмурдна-зялёная
39. Вокіс хрому
40. Бірузовая
41. Жоўта-зялёная



42. Зялёная арыгінальная
43. Зялёная светлая
44. Зялёная
45. Зямля зялёная
46. Аліўкавая
47. Сіена
48. Умбра натуральная
49. Умбра паленая

50. Марс карычневый
51. Сіена паленая
52. Сэпія
53. Варонежская чорная
54. Шэрая пейна
55. Сажа газавая
56. Костка паленая імітацыя кату
57. Нейтральна-чорная

Белила цинковые Zink White 1911100 *** □ P.W.4	Ганза желтая Hanza yellow 1911215 * □ P.Y.1	Лимонная Lemon 1911214 *** □ P.Y.3	Кадмий лимонный Cadmium Lemon 1911203 *** □ P.Y.35	Кадмий желтый средний Cadmium Yellow Medium 1911201 *** ■ P.Y.35	Охра желтая Yellow ochre 1911218 ** ■ P.Y.43 P.Y.1	Неаполитанская желтая Naples Yellow 1911209 *** ■ P.Y.42 P.Y.35 P.O.20	Золотистая Golden 1911216 ** □ P.Y.3 P.O.13	Кадмий оранжевый Cadmium Orange 1911304 *** ■ P.O.20
Тициановая Titan Red 1911226 *** □ P.O.36	Золотистая темная Golden Deep 1911217 *** □ P.O.62	Лак оранжевый Orange Lake 1911320 * □ P.O.17	Охра красная Red Ochre 1911309 *** □ P.R.102	Шахназарская красная Shakhnazarskaya Red 1911311 *** □ P.R.102	Киневарь имитация Vermilion (Hue) 1911312 * □ P.R.4 P.Y.1	Кадмий красный светлый Cadmium Red Light 1911302 *** ■ P.R.106	Алая Scarlet 1911318 * □ P.R.2 P.R.4	Рубиновая Ruby 1911323 *** □ P.R.170
Карминовая Carmine 1911319 *** □ P.R.170:1	Краплек красный светлый Madder Lake Red Light 1911313 *** □ P.R.187	Железнокислая светлая красная English Red 1911321 *** ■ P.R.101	Бордо Claret 1911325 * □ P.R.12	Розовая Rose 1911322 * □ P.R.81	Розовый хинакридон Quinacridone Rose 1911324 ** □ P.R.122	Фиолетово- розовая Violet-Rose 1911608 * □ P.V.2	Сиреневый хинакридон Quinacridone Lilac 1911609 *** □ P.V.19	Фиолетовая Violet 1911607 * □ P.V.3
Лазурно-голубая Azure Blue 1911519 *** □ P.B.15:3 P.G.7	Ярко-голубая Bright Blue 1911509 *** □ P.B.15:3	Церулеум Ceruleum Blue 1911503 *** □ P.B.35	Кобальт синий Cobalt Blue 1911508 *** □ P.B.28	Голубая Azure 1911513 *** □ P.B.15	Лак синий Blue Lake 1911510 * □ P.B.1	Ультрамарин синий Ultramarine 1911511 *** □ P.B.29	Индантреновый синий Indantrene Blue 1911524 *** □ P.B.60	Берлинская лазурь Prussian Blue 1911518 *** □ P.B.27
Индиго Indigo 1911516 *** ■ P.Bk.7 P.B.15 P.V.3	Бирюзовая Turquoise Blue 1911507 *** □ P.B.15:3 P.G.7	Желто-зеленая Yellow Green 1911718 *** □ P.G.7 P.Y.3	Изумрудно- зеленая Emerald Green 1911713 *** □ P.G.7	Зеленая оригинальная Green original 1911719 *** □ P.Y.35 P.G.7	Зеленая светлая Green Light 1911717 *** □ P.G.36	Зеленая Green 1911725 ** □ P.G.8	Земля зеленая Green Earth 1911730 *** ■ P.Br.7 P.G.17	Окись хрома Chromium Oxide 1911704 *** ■ P.G.17
Оливковая Olive Green 1911727 *** ■ P.G.17 P.Y.1 P.Bk.7	Сиенна натуральная Raw Sienna 1911405 *** □ P.Br.7	Умбра Umber 1911418 *** ■ P.Y.42 P.Br.7 P.Bk.7	Умбра жожная Burnt Umber 1911408 *** ■ P.Br.7	Марс коричневый Mars Brown 1911412 *** □ P.Br.6 tr.	Сиенна жожная Burnt Sienna 1911406 *** ■ P.Br.7	Сепия Sepia 1911413 *** ■ P.R.102 P.R.187 P.Bk.	Воронежская черная Voronezhskaya Black 1911806 *** ■ P.Bk.8	Серая пейна Payne's Gray 1911812 *** ■ P.Bk.7 P.B.15 P.V.3
Сажа газовая Lamp Black 1911801 *** ■ P.Bk.7	Нейтрально- черная Neutral Black 1911805 *** ■ P.R.187 P.B.15:1 P.B.	Кость жожная имитация Ivory Black (Hue) 1911811 *** ■ P.R.102 P.Bk.7						

Набор з 57 фарбаў



Акварельные краски в тубах 10 мл. Артикул 1901...
Акварельные краски в кюветах. Артикул 1911...

Последние три точки артикула соответствуют номеру краски в цветовой палитре.

Белая цинковая 100 *** □ P.W.4	Желтая 211 (tubo) Ганза желтая 215 (cobeta) *** □ ▲ P.Y.154	Лимонная 214 *** □ ▲ P.Y.3	Кадмий лимонный 203 *** □ ▲ P.Y.35	Ауреолин 253 *** □ ▲ P.Y.151	Кадмий желтый средний 301 *** □ ▲ P.Y.35	Неаполитанская желтая 209 *** □ ▲ G P.Y.42, P.Y.35, P.O.20, P.W.4
Индийская желтая 228 *** □ ▲ P.Y.150	Охра светлая 305 *** □ ▲ P.Y.43	Охра желтая 218 *** □ ▲ P.Y.43, P.Y.154	Неаполитанская светло-желтая 219 *** □ ▲ P.Y.216	Индийская золотистая 364 *** □ ▲ P.Y.150, P.R.101	Неаполитанская оранжевая 254 *** □ ▲ G P.Y.216	Золотистая 216 ** □ ▲ P.Y.3, P.O.13
Золотистая темная 217 *** □ ▲ P.O.62	Кадмий оранжевый 304 *** □ ▲ G P.O.20	Лак оранжевый 326 * □ ▲ P.O.17	Оранжевый 315 *** □ ▲ P.O.64	Тиррионовая 226 *** □ ▲ P.O.36	Охра красная 308 *** □ ▲ P.R.102	Шахназарская красная 311 *** □ ▲ P.R.102
Желтоохровая светло-красная 321 *** □ ▲ P.R.101	Венецианская красная 357 *** □ ▲ P.R.102, P.R.187	Кинноварь (контрастная) 312 *** □ ▲ P.R.188, P.Y.154	Кадмий красный 302 *** □ ▲ G P.R.108	Германская красная 365 *** □ ▲ P.R.242	Светло-алая 328 (tube) Алая 318 (pan) *** □ ▲ P.R.188	Рубиновая 323 *** □ ▲ P.R.170
Карминовая 319 *** □ ▲ P.R.19	Красный хинакридон 361 *** □ ▲ P.R.19	Красный светлый 313 *** □ ▲ P.R.187	Венецианский пурпуровый 365 *** □ ▲ P.R.179	Бордо 325 * □ ▲ P.R.12	Розовая 322 * □ ▲ P.R.81	Розовый хинакридон 324 *** □ ▲ P.R.122
Фталоцианово-розовый хинакридон 622 *** □ ▲ P.R.19	Сарганевый хинакридон 609 *** □ ▲ P.V.19	Фталоцианово-розовая 608 * □ ▲ P.V.2	Фталоциановый хинакридон 621 *** □ ▲ P.V.35	Ультрамарин фтолетовый 613 *** □ ▲ G P.V.15	Фталоциановый 607 * □ ▲ P.V.3	Небулосин 503 *** □ ▲ G P.B.35
Лазурно-голубая 519 *** □ ▲ P.B.153, P.G.7	Кобальт лазурно-голубой 532 *** □ ▲ G P.B.36	Ярко-голубая 509 *** □ ▲ P.B.153	Голубая 513 *** □ ▲ P.B.15	Кобальт синий 508 *** □ ▲ G P.B.28	Берлинская лазурь 518 ** □ ▲ P.B.27	Синий 515 *** □ ▲ P.B.156
Ультрамарин 511 *** □ ▲ G P.B.29	Лак синий 510 * □ ▲ P.B.1	Нафталиновый синий 524 *** □ ▲ P.B.60	Индиго 516 *** □ ▲ P.Bk.7, P.B.15, P.V.55	Кобальт бирюзовый 531 *** □ ▲ G P.B.38	Бирюзовый 507 *** □ ▲ P.B.153, P.G.7	Изумрудно-зеленая 713 *** □ ▲ P.G.7
Зеленая светлая 717 *** □ ▲ P.G.36	Зеленая охристая 719 *** □ ▲ P.Y.35, P.G.7	Майская зеленая 745 *** □ ▲ P.Y.3, P.G.38	Желто-зеленая 718 *** □ ▲ P.G.7, P.Y.3	Травяная зеленая 716 *** □ ▲ P.Y.150, P.G.36, P.Bk.7	Оливковая 727 ** □ ▲ P.G.17, P.Y.1, P.Bk.7	Сильвер-дрова 704 *** □ ▲ G P.G.17
Зеленая 725 ** □ ▲ P.G.8	Зеленая 730 *** □ ▲ P.Bk.7, P.G.17	Синий лазурный 405 *** □ ▲ G P.Bk.43	Синяя зеленая 406 *** □ ▲ G P.Bk.7	Умбра 418 *** □ ▲ P.Y.43, P.Bk.7, P.Bk.7	Умбра зеленая 408 *** □ ▲ G P.Bk.7	Марс коричневый 412 *** □ ▲ G P.Bk.6 tr.
Синяя 413 *** □ ▲ P.R.102, P.R.187, P.Bk.7	Воронцовская черная 805 *** □ ▲ G P.Bk.8	Серая Пейна 812 *** □ ▲ P.Bk.7, P.B.15, P.V.55	Нейтрально-черная 805 *** □ ▲ P.R.187, P.B.151, P.Bk.7	Кость желтая (контрастная) 811 *** □ ▲ G P.R.102, P.Bk.7	Сажа голубая 801 *** □ ▲ P.Bk.7	

Набор з 76 колераў утрымоўвае наступныя фарбы:

01. Бялілы цынкавыя,
02. Жоўтая (Ганза жоўтая),
03. Лімонная (цытрынавая),
04. Кадмій лімонны (цытрынавы),
05. Аўрамін,
06. Кадмій жоўты,
07. Неаполітанская жоўтая,
08. Індыйская жоўтая,
09. Охра светлая,
10. Охра жоўтая,

11. Неаполітанская светла-жоўтая,
12. Індыйская залацістая,
13. Неаполітанская аранжавая (памяранцавая),
14. Залацістая,
15. Залацістая цёмная,
16. Кадмій памяранцавы,
17. Лак памяранцавы,
18. Памяранцавая,
19. Цыцынавая,
20. Охра чырвоная,
21. Шахназарская чырвоная,



22. Жалезнавокісная светла-чырвоная,
23. Венецыянская чырвоная,
24. Кінавар (імітацыя),
25. Кадмій чырвоны,
26. Пеляргоніевая чырвоная,
27. Светла-пунсовая (пунсовая),
28. Лалавая (рубінавая),
29. Кармінавая,
30. Чырвоны хінакрыдон,
31. Кранлак чырвоны светлы,
32. Венецыянская пурпурная,
33. Бардо,
34. Ружовая,
35. Ружовы хінакрыдон,
36. Фіялетава-ружовы хінакрыдон,
37. Бэзавы хінакрыдон,
38. Фіялетава-ружовая,
39. Фіялетава хінакрыдон,
40. Ультрамарын фіялетава,
41. Фіялетава,
42. Перламутр,
43. Блакітна-нябесная,
44. Кобальт блакітна-нябесны,
45. Яркая-блакітная,
46. Блакітная,
47. Кобальт сіні,
48. Берлінскі блакіт,
49. Сіняя,
50. Ультрамарын,
51. Лак сіні,
52. Індыантрэнавы сіні,
53. Індыга,
54. Кобальт бірузовы,
55. Бірузовая,
56. Смарагдава-зялёная,
57. Зялёная светлая,
58. Зялёная арыгінальная,
59. Травенская зялёная,
60. Жоўта-зялёная,
61. Травяная зялёная,
72. Аліўкавая,
53. Вокіс хрому,
64. Зялёная,
65. Зямля зялёная,
66. Сіена натуральная,
67. Сіена паленая,
68. Умбра,
69. Умбра паленая,
70. Марс карычневы,
71. Сепін,
72. Варонежская чорная,
73. Шэрая Пейна,
74. Нейтральная чорная,
75. Костка паленая (імітацыя),
76. Сажа газавая.

Асновай для акварэлі з'яўляецца, як правіла, папера. Галоўнымі для акварэльнага жывапісу з'яўляюцца тры якасці паперы: беласць, трываласць і структура паверхні.

Папера, прызначаная для акварэлі, павінна быць злёгка шурпатай (крупчастай). Колькасць зерня і яго шчыльнасць, а таксама памер, вызначаецца вытворцам паперы, для розных тэхнік маюць перавагу розныя віды зярністасці, а пры працы з вельмі маленькімі дэталямі (як напрыклад архітэктурны ці батанічны жывапіс), зярністасць не падходзіць, і часцей выкарыстоўваюць паперу з буйнымі валокнамі ці ватман. Пры змочванні паперы вада павінна раўнамерна і не занадта хутка ўбірацца па ўсёй паверхні. Большай папулярнасцю карыстаецца гатунак, званы ватманам. Папера для акварэлі бывае з розных матэрыялаў: баваўняная, цэлюлозная, змяшаная (складаная з розных матэрыялаў) і гэтак далей. Кожная з папер нясе ў сабе адпаведныя ўласцівасці, неабходныя для стварэння патрэбнага эфекту (па-рознаму трымае і ўбірае ваду, розная ступень размывання, магчымасць рабіць адмыванні і далей).

Звычайна паперу папярэдне змочваюць вадой для дасягнення адмысловай размытай формы мазка. Для гэтага могуць служыць адмысловыя рамкі - стыратары - на якія нацягваецца ліст. Такім чынам, ліст паперы можна змочваць знізу, ці паперу кладуць на мокрую фланэль. Магчымы і прасцейшы спосаб: папярэдне ўвільготнены ліст акварэльнай паперы, якая досыць добра ўбірае вільгаць, кладуць на шкло, пры гэтым, у залежнасці ад таго, як доўга адпрацоўваецца пэўны ўчастак малюнка, выбіраюць кут нахілу шкла, але часцей за ўсё шкло ляжыць гарызантальна. Згодна з уласнымі манернымі магчымасцямі, можна дапускаць, каб вада на лісце паперы выступала ў выглядзе лужыны ці глыбока ўбіралася і стварала толькі асобны вільготны ўчастак. Фарба ў такіх выпадках іграе па-рознаму, чым стварае жаданы эфект. Акрамя таго, у акварэлі могуць выкарыстоўвацца праца заліваннямі і кропкава-штрыхавай тэхніка. Менавіта для такіх прыёмаў выкарыстоўваецца нацягванне ліста паперы на планшэт, а таксама так званыя акварэльныя блокі. Гэтак жа акварэллю часта малююць "па сухім" для стварэння больш выразных і акуратных ліній, вельмі часта падобны прыём выкарыстоўваюць у графіцы. Гэтак жа, калі мазок пэндзля наносіцца акварэллю на падкладку (у выглядзе фону ці штрыхоўкі), пігменты спачатку выяўляюцца ў выглядзе суспензіі ў водным асяроддзі. Затым яны паступова адкладаюцца ў шурпатах няроўнасцях паперы як адклады, што пераносяцца вадой падчас перацягвання. Пакуль папера застаецца вільготнай, пігменты ўсё яшчэ плаваюць у вадкасці. Заўсёды можна ўмяшчаць, калі пласт ужо нанесены пігментаў не парушаны, гэта дазваляе кропкава выправіць ужо нанесены пласт. Максімальная інтэнсіўнасць святла з'яўляецца белым ад паперы. Самыя ўмелыя адмыслоўцы ведаюць, як эканоміць на сваім малюнку гэтыя натуральныя светлавые выбліскі (блікі і адлюстраванні) у самых прыдатных месцах.

Таксама захоўваюць ніжнюю частку падкладкі: парафін (ад свечкі), які прадухіляе сталае змочванне паперы каляровай вадой, ці маскаваная вадкасць (рысавальная камедзь), якая часова абараняе яе і здымаецца плёнкай, пры дасягненні патрэбнага выніку ці ў канцы працы. Ужываецца для абыходу патрэбных дробных ці нязручных участкаў, якія павінны захаваць белы колер паперы.

Злучным рэчывам для акварэльных фарбаў служаць лёгка растваральныя вадой празрыстыя раслінныя клеі - гуміарабік і дэкстрын. У якасці пластыфікатару ў іх уводзяць гліцэрыну і інвертаваны цукар, якія ўтрымліваюць вільгаць. Без гэтага фарбы лёгка перасыхалі б і становіліся далікатнымі. Іншы дадатак да акварэльных фарбаў, якая служыць павярхоўна-актыўным рэчывам - бычыная жоўць. Яна перашкаджае скочванню фарбаў у кроплі, палягчаючы маляванне. Для абароны ад цвілі ўводзіцца антысептык - фенол.

Па меркаванні адмыслоўцаў XIX стагоддзя, "для акварэльнага жывапісу ўжываецца ці брыстальскі кардон, ватманская папера, ці таршон, пэндзлі вавёрчыны, куніцыны, барсука ці тхтаровыя. Аднатонныя малюнкi робяцца ці па спосабе Губерта, ужываючы сэпію, ці нейтраль-тынтам. Для каляровых акварэляў найболей ужытныя фарбы наступныя: гумігут, індыйская жоўтая, жоўтая охра, тэр дэ Сіена натуральная, такая ж паленая, цынобра, кармін гаранс, лак-гаранс, кармін палены, охра чырвоная, венецыянская чырвоная, індыйская чырвоная, кобальт, ультрамарын, берлінскі блакіт, індыга, нейтральтынт і сэпія" (Энцыклапедыя Бракгаўза і Ефрона).

Праца акварэльнымі фарбамі на прыродзе, з натуре (плёнэр), патрабуе шпаркасці і адпрацаванай тэхнікі. Разам з тым, пад рукой павінна быць пасудзіна з чыстай вадой і губка, якая, як правіла, удзельнічае падчас нароўні з пэндзлямі.

Апроч асноўных пэндзляў, неабходны мастакам і іншыя прылады, такія, як вёдры для вады і анучы для чысткі пэндзляў і шчотак, а таксама паддоны-вёдры для падрыхтоўкі сумесяў, губкі, ватовыя шарыкі, зубная шчотка для пырскаў колеру, лязо ці пяро для чысткі і гумка для выдалення лішняга.

Сучасныя мастакі досыць паспяхова выкарыстоўваюць акварэльныя алоўкі, якія параўнальна нядаўна з'явіліся ў продажы, а таксама іншыя матэрыялы, што дазваляюць "дапрацоўваць" акварэль, да прыкладу: пастэль, васьковыя крэйды, гелевае чарніла і гэтак далей.

Апроч звычайнай акварэлі, у цяперашні час з'явілася гранулюючая акварэль, якая выкарыстоўваецца нароўні са звычайнай і прызначана для адмысловых эфектаў у жывапісе: для паглыблення ценяў, тэкстуры, прыгожых пераходаў і пераліваў. Гэтак жа нельга не заўважыць імкліва набіраючыя папулярнасць акварэльныя чарнілы, якія валодаюць некаторымі ўласцівасцямі звычайнай акварэлі (празрыстасць, лёгкасць і далей), але ў адрозненне ад яе маюць чысцейшы, часта аднаскладны пігмент, таму лягчэй змешваюцца і даюць чысцейшы вынік.

Акварэльная фарба вельмі пераборлівая ў захоўванні з-за сваёй далікатнасці. Пігмент, нанесены на паперу ці палатно, пад падкладкай кантактуе з паветрам, дробны памол і памер часціц пагаршае святлаўстойлівасць пігменту. Растваральнае злучнае рэчыва ў акварэлі робіць ачыстку немагчымай, з часам папера жоўкне і падвяргаецца нападам казурак і грыбоў. Акварэль можа быць выстаўлена на агляд толькі ў спрыяльных умовах, пры слабым асвятленні і абароне ад прамога сонечнага святла.

Туш

Слова "туш" у беларускай мове мае тры значэнні:

- Туш (*ж. р.*) для веек - дэкаратыўная касметыка, прызначаная для падкрэслення, выдзялення і змены натуральнага колеру веек.

- Туш (*ж. р.*) - фарба для каліграфіі і малявання. Асобна выдзяляецца кітайская туш, якая мае мноства адрозненняў ад тушы, што вырабляецца на Захадзе.

- Туш (*м. р.*) - кароткі бравурны інструментальны твор, які выконваецца часцей за ўсё духавым аркестрам у якасці прывітання ці ўступу на ўрачыстых цырымоніях.

Туш (*ням. Tusche*) - фарба, розных колераў, раней брусковая чорная фарба (туш чорная), розных адценняў, прыгатаваная з сажы.

Туш кітайская (*ням. Chinesische Tusche*, фр. Encre de Chine, англ. Chinese or Indian ink) - чорная акварэльная фарба, якая ўжываецца для каліграфіі, малявання і чарчэння, а ў Кітаі, Японіі і Карэі таксама для пісьма. Туш бывае вадкая, канцэнтраваная і сухая (у выглядзе палачак ці плітак). Чорная туш высокай якасці мае густы чорны колер, лёгка сыходзіць з пяра ці з чарцёжнага пяра - рэйсфедара. Існуе таксама так званая каляровая туш (адмысловая разнавіднасць вадкіх фарбаў), якая ўжываецца вельмі рэдка. У гатовым да ўжывання выглядзе з'яўляецца суспензіяй дробнадзісперсных часціц сажы ў вадзе. Для прадухілення раслаення суспензіі і замацавання выніку ўжываюцца злучныя рэчывы, звычайна шэлак ці, радзей, жаліцін.

У дадзены момант туш





найболей шырока ўжываецца для малявання, асабліва пры стварэнні коміксаў і карыкатур.

Туш звычайна не выкарыстоўваецца для наліўных чарнільных ручак, акрамя рапідографаў, паколькі з-за ўтрымання ў ёй натуральнай смалы шэлаку яна хутка засыхае і засмечвае пяро ручкі. Адзіным вытворцам наліўных ручак для тушы з'яўляецца кампанія Pelikan Fount India, якой таксама распрацаваны адмысловы склад тушы, якая не ўтрымоўвае шэлаку.

Малюнкi, выкананыя любой разнавіднасцю тушы, адрозніваюцца святлаўстойлівасцю, бо асноўны яе кампанент - сажа - хімічна інэртная. Туш - матэрыял для малявання пэндзлем ці пяром, выкарыстоўваецца ў графічнай тэхніцы "сухі пэндзаль". Асаблівасцю малюнкаў, зробленых тушшу, з'яўляецца штрыхавая манера выканання. Цяжасць працы заключаецца ў адмысловай адчувальнасці пяра, якое лёгка змяняе характар лініі.

Да сярэдзіны XIX стагоддзя шырока распаўсюджанымі былі гусіныя пёры, а потым у мастацкую практыку трывала ўваходзіць металічнае пяро, якое дае больш тонкую і роўную лінію. На Усходзе шырока выкарыстоўваецца трысняговае пяро, яго тэхніка адрозніваецца больш энергічнай рыскай. Пры маляванні тушшу, апроч пяра, выкарыстоўваюцца і пэндзлі з розных матэрыялаў і розных формаў, тампоны. Кожнаму мастаку ўласцівыя свае прыёмы працы з тушшу. Рэмбрандт, напрыклад, прапрацоўваў малюнак не толькі пяром, але і пэндзлем, трэсачкамі, палачкай і нават уласнымі пальцамі, выпаканымі фарбай.

Сучасныя мастакі часам працуюць заостранай пад "лапатачку" запалкай, для зручнасці ўстаўленай у цангавы аловак. Такі прыём дае вельмі жывую, аксаміцістую рыску. У залежнасці ад таго, пад якім кутом праходзіць лінія, яе выразнасць змяняецца ад цяжкавагавай, тоўстай да скальпельна-тонкай, дэтальвай.

Тэхніка выканання тушшу даволі актыўная па выяўленчай мове: старанная і дакладная прапрацоўка пяром, заліванне з дапамогай пэндзля тонкімі танальнымі градацыямі, іх кантраст з белай (ці злёгка таніраванай) паперай - усё гэта дае мастаку вялікі творчы магчымасці.



Каляровая туш мае не так шмат колераў, як аква-рэальныя фарбы, але ўсё такі колькасць іх дасягае 24, а магчыма, і больш.



Колеры кітайскай тушы маюць своеасаблівыя назвы: 1. Белы; 2. Гамбодж; 3. Чжубья; 4. Цынабар (кінавар); 5. Санл.у; 6. Сандзінг; 7. Фталацыянін; 8. Кветкавы сіні; 9. Азёрны сіні; 10. Пунсовы; 11. Аранжавы; 12. Эрдзінг; 13. Кармін; 14. Эазін; 15. Охра; 16. Чорны; 17. Смарагд; 18. Светла-жоўты; 19. Шэра-карычневы; 20. Фіялетава; 21. Эрдзінг; 22. Тулінг; 23. Ультрамарын; 24. Півонева-чырвоны. Не ўсё зразумела, але з кітайскай праз англійскую, як выйшла.

Туш для веек, як правіла, паўсюдна ўжываецца чорнага колеру.

(Працяг у наступным нумары.)



Габрыэля Пузыня

У Вільні і літоўскіх дварах, успаміны 1815 - 1843 гадоў¹

(Працяг. Пачатак у папярэдніх нумарах.)

Сярод сем'яў, якія жылі ў Варшаве, калі мы прыехалі сюды, была і сям'я Любецкіх-Сцыпіёнаў - намадаў, якія заўсёды знаходзіліся ці ў руху, ці на адпачынку ад руху. У іх гасцінным доме заўсёды было шматлюдна, і іхнія госці ўтваралі асобную касту. Адночы да бабулі прыйшла пані Сцыпіёнава з казырком над слабымі вачамі, вясёлая, усмешлівая, дасціпная, і запрасіла маіх бацькоў да сябе на нядзельны абед, было гэта ў аўторак. Тады ж яна сказала, што на наступны дзень едзе да сястры Пуслоўскай у Літву, каб развітацца з ёй перад ад'ездам за мяжу, куды выбіралася разам са сваёй дачкой, міністравай Любецкай (і з яе дзецьмі). "А як жа нядзельны абед?" - спытала мама. "Вярнуся", - сказала яна і з усмешкай развіталася з намі, паўтараючы: "Да хуткай сустрэчы". І сапраўды, пані Сцыпіёнава з'явілася вечарам у суботу і, з усмешкай робячы рэверанс, спыталася прама з парога: "Ну, хіба я не стрымала слова? Прыехала нагадаць пра заўтрашні абед". А калі спыталі, ці пэўна яна ездзіла ў Літву, адказала: "А як жа ж, як доказ я прывезла з сабой сястру, яна захацела суправаджаць мяне".

Падобным чынам адбываліся і далейшыя падарожжы - знянацку, усёй сям'ёй, у ландо, напакаваным пакупкамі з Парыжа, якія не распакоўваліся да новай паездкі за мяжу. Калі прыходзіў час зноў збірацца ў падарожжа, яна знаходзіла ў сябе элегантныя парызскія рэчы, якія ўжо выйшлі з моды.

Адночы на раніцы да нас прыйшоў генерал Гелгуд⁷⁹, ліцвін, які вычытаў у "Кур'ерыку" імя майго бацькі і быў здзіўлены, калі ўбачыў усю нашу сям'ю. Ён быў рады убачыць сваіх суайчыннікаў і запрасіў нас да сябе на абед. Паколькі жыў у летнім вайсковым лагеры ў Марымонце, аднойчы раніцай мы паехалі туды ўздоўж могілак на Павонзках, міма ветраных марымонцкіх млыноў, вялікая колкасць крылаў якіх адпавядала колькасці намётаў у лагеры. Амаль што каля кожнага млына меўся

садок, з якога адкрываліся прыемныя краявіды. Генерал прыняў нас у сваім намёце крыху большым за жаўнерскі. Ён, яго малады ад'ютант і наша сям'я селі за стол, за якім больш не засталося месца. На абед падаваліся літоўскія стравы: халаднік і курчаныты, што прыемна перанесла нас на радзіму. Былі таксама кракаўскія артышокі, ракі з Кароны і дэсерт, абед быў прыпраўлены вясёлымі і сардэчнымі размовамі. Генерал - чалавек сярэдняга ўзросту, меў адно шкляное вока якое слязілася, што надавала яму сентыментальны від. Пасля кожнага слова ён пытаўся: "Што?", - і пасля абеду прапанаваў прагуляцца да марымонцкай фабрыкі, дзе выраблялася каляровыя пяркалі, і да школы плавання, наглядчыкам якой быў француз Вальянцін д'Оўтрыў. Мы бачылі як апранутыя жаўнеры кідаліся з лесвіцы на даху ў ваду, а няўдалых спускалі на вяроўцы. Трэба сказаць, што чалавек, які навучыў плаваць тысячы людзей, сам патануў у Віліі падчас кампаніі 1831 года, хто б мог прадказаць гэта ў 1825-м? Гэтага не прадбачылі ні ён, ні мы, ні генерал Гелгуд, які таксама загінуў нібыта ад кулі свайго баявога таварыша на прускай зямлі ў 1831 годзе, абвінавачаны ў дзяржаўнай здрадзе (жадаю верыць, што няслушна)⁸⁰.

Сонца ўжо заходзіла, калі мы вярталіся праз лагер, барабаны білі адбой, а жаўнеры з непакрытымі галавамі чыталі "Ойча наш".

Мой бацька завёў у Варшаве вельмі прыемнае знаёмства (нібыта ўсё пачалося з кубка мінеральнай вады) з графам Вадзіцкім з Кракава, дзедзічам Нядведзя і аўтарам працы пра сады. Гэтае знаёмства не закончылася толькі пустымі формамі ветлівасці і перайшло ў сяброўства. Пачалася перапіска, і мой бацька ўзяў на сябе абавязак распаўсюджваць падпіску на яго твор. Гэтыя стасункі трымаліся да 1831 г., калі іх спыніла вайна і, падобна, смерць графа.

На раніцы мы найчасцей хадзілі па крамах, акрамя пакупак для сябе, для усіх нас і для суседак, мая маці хацела прывесці падарункі для кожнай асобы з нашай

¹ Gabrjela z Guntherow Puzynina. W Wilnie i w dworach litewskich: pamiatnik z lat 1815-1843. Wilno, 1928. Пераклад Леаніда Лаўрэша.

⁷⁹ Антоні Гелгуд (1790-1831), генерал, адзін з кіраўнікоў паўстання 1830 года ў Польшчы, Літве і Беларусі. - Л. Л.

⁸⁰ Антоні Гелгуд прыняў удзел у паўстанні 1830 года. Ён павінен быў увайсці з асобым атрадам у Літву і далучыць да сябе паўстанцаў, якія там ужо дзейнічалі. Каля сярэдзіны траўня 1831 г. атрады злучыліся, і пасля ўдалага для Гелгуда сутыкнення з рускім атрадам генерала Сакена ён пачаў марудзіць і толькі 7 (19) чэрвеня адважыўся атакаваць Вільню. Рускія тым часам паспелі атрымаць падмацаванне, і атака скончылася поўнай няўдачай. Далейшыя дзеянні Гелгуда абмежаваліся сутычкай з атрадам генерала Дэлінсгаўзена і марнымі спробамі авалодаць горадам Шаўлі. Корпус Гелгуда быў падзелены на асобныя часткі, а сам ён адхілены ад камандавання. З атрадам Гелгуд прыбыў да прускай мяжы і 19 чэрвеня (1 ліпеня) перайшоў яе. Тут быў застрэлены паручнікам Скульскім, які падазраваў генерала ў здрадзе. - Л. Л.



фаміліі.

Наш вясёлы побыт у Варшаве закончыўся сумна з-за чужой жалобы. Граф Людвік Плятэр (адзін з сямі братоў) жыў тут з жонкай і трыма дзецьмі-падлеткамі. Даўняе знаёмства і сваяцкія сувязі так злучылі нашы сем'і, што мы бачыліся амаль што кожны дзень. Яго жонка з дому графаў Бжастоўскіх, давярала маёй маці сваю радасць, шчасце і захапленне, выкліканае яе старэйшай дачкой Зосэй, прыгожай пятнаццацігадовай бландзінкай. Яе маці радавалася, што выхавала дачку да такога ўзросту бо раней страціла ўжо сямёра дзяцей, якія не дажылі і да сямі гадоў. Зося апраўдвала захапленне маці, была ладнай, добрай, выхаванай і сардэчнай. Гледзячы на тое, як дзяўчына танцуе на дзіцячым свяце, маці ўвесь час паўтарала сама пра сябе, што за яе яна можа быць цалкам спакойнай. Але трэба быць пільнай, бо не ведаеш ні таго дня, ні той гадзіны...

Праз некалькі дзён мы разам з сям'ёй Плятэраў павінны былі паехаць у Вілянаў. Зося заставалася дома, бо адчувала сябе не зусім здаровай. На наступную раніцу пані Плятэр нечакана паклікалі з саду Красінскіх - Зося моцна захварэла ... на трэці дзень яе не стала! Халера, гэтая страшная хвароба, невядомая дагэтуль у нашым краі, забрала толькі што расквітнеўшую панну, і адчай бацькоў быў невыносны! Амаль што ўся Варшава падзяляла іх гора. Восьмы, самы цяжкі крыж прыйшоў да іх, і яны неслі яго! Мае бацькі не выходзілі з дому сваіх сяброў, каб плакаць разам з імі, бо нейк уцешыць іх было немагчыма. Няшчасная маці акружыла сябе памяткамі пра сваю Зосю, яна не спынілася на тым, што мела ў сябе, і сабрала яе рэчы ва ўсіх сяброў і знаёмых памерлай дачкі. Яна цалавала яе валасы і толькі гэтак трошкі супакойвалася.

Неўзабаве да іх прыйшло запрашэнне з Пулаваў ад князёў Чартарыскіх правесці там астатак лета. Услед за гэтым лістом, прыйшоў другі з запрашэннем маім бацькам, бо князь Адам, калі займаў пасаду куратара Літоўскай навучальнай акругі, асабіста ведаў майго тату. Ад такога запрашэння адмовіцца было немагчыма, і ў канцы жніўня, пасля пяці тыдняў у бабулі, па маршруце апісаным у лістах біскупа Красінскага, праз "пяскі і лес", мы рушылі ў дарогу і на наступны дзень, перад заходам сонца, на супрацьлеглым беразе Віслы, якую трэба было яшчэ пераплыць на плытах, прыехалі ў Пулавы. Мясцічка раскінулася ў даліне, вышэй яго стаялі замак і храм Сібілы⁸¹. Пулавы падрабязна апісала пані Таньская ў сваіх "Разрыўках"⁸².

Пулавы, сёння ўласнасць скарбу, ператвораны ў дзяржаўны інстытут для дзяўчат, але старыя Пулавы 1825 г., ад якіх засталася толькі назва, ужо сорак два года некранутымі жывуць у маёй памяці, як зачараваны замак са сваёй напаўсагнутай васьмідзесяцігадовай феяй з

сухімі рысамі твару, з пранізлівым позіркам, з напудранай фрызурай - княгіняй Ізабэлай з Флемінгаў Чартарыскай. Яна ветлівая і нават сардэчна вітала нас на парозе вялікай залы, і занябанае ўбранне надавала ёй нешта таямнічае. Каля княгіні Ізабэлы стаяла дачка, княгіня Марыя Вюртэмбергская і сын, князь Адам Чартарыскі, абодва ўжо сівыя, як галубы. У той час у Пулавах жылі ўнукі Замойскія і прыгожы князь Леан Сапега, заручаны з адной з унучак Замойскіх. Праводзілі тут усё лета два сямействы Плятэраў, а таксама генерал Мараўскі з жонкай і дзецьмі. Была панна Панятоўская, пляменніца апошняга караля і Эмма Стрыжэўская з Патоцкіх, заўсёды эlegantная жанчына з прэтэнзіямі, якімі яна адрознівалася ад патрыярхальнай прастаты князёў. Каб закончыць гэты спіс, трэба дадаць яшчэ ваяводзіну, графіню Патоцкую з Вілянава. Штодзень у другой гадзіне дня звон склікаў гасцей ў ніжнюю залу палаца на абед, гонар якому выказваў князь Адам і яго сястра. Княгіня-маці абедала ў сваім пакоі, пасля наведвання школі ў вёсцы. Штодзень за стол садзілася да трыццаці чалавек, якім прыслугоўвала не меншая колькасць гайдукоў, лакеяў і казакаў. Пулаўскі стол не меў ні рыбы, ні дзічыны, хоць палац стаяў пасярод багатых лясоў, рэк і азёр, бо тут не адыходзілі ад традыцыі, якая заўсёды адпавядала жарту с. п. князя-генерала, неяк ён сказаў пра пулаўскі стол: "На ім старое масла і маладое віно".

На наступны дзень пасля нашага прыезду мы зладзілі пікнік на траве. Кожны госць мусіў прынесці сваю страву, і сама княгіня прыйшла з булёнам і печанай баранінай уласнага прыгатавання, сказаўшы, што ёй можна даверыцца, бо ў часы рэвалюцыі яна гатавала на трыццаць асоб. Мае бацькі зрабілі сюрпрыз - літоўскі халаднік і растлумачылі, што яны, як падарожнікі, не маюць часу развесці вогнішча. Кожную страву сустракалі воклічамі "віват", а калі хтосьці прапанаваў моркву ў алеі, пані Стрыжэўская кампліментарна заўважыла, што страва смакуе як "entre la pomme de terre et l'anas" (фр. "мясцовая морква з ананасам". - Л. Л.). Адзіная бутэлька шампанскага, ахвяраваная ўнукам, выклікала не толькі віваты, але і здзіўленне, а чорную каву прынёс маленькі чатырохгадовы "турак" - сыноч Станіслава Плятэра, якога пасадзілі ля падножжа велізарнага дрэва пад назвай Le protecteur (фр. "Пратэктар, абаронца". - Л. Л.).

Прагулкі ў лодках, язда ў старасвецкіх кочах са зброяй адпаведнага веку, на якіх было вельмі весела катацца, гарбата на ганку, а часам і на траве, пасля вячэры пасядзелкі ўвесь час у іншым куце салона, бо так любіла княгіня - вораг аднастайнасці і цырымоній, вось што было зместам гэтых пяці дзён у Пулавах, якія ніколі не забудуцца.

Князі прымалі ў ніжніх апартаментах, бо залы

⁸¹ Храм Сібілы (Swiatynia Sybilli) у Пулавах. Адна з самых вядомых пабудов палацавага парку Пулаваў. Круглы гмах стаіць на высокай набярэжнай Віслы. Пабудаваны на мяжы XVIII і XIX ст.ст. па загадзе княгіні Ізабэлы Чартарыскай па праекце Крысціяна Пятра Айгнера. Створаны на ўзор храма Весты ў Цівалі, Італія. - Л. Л.

⁸² Маюцца на ўвазе "Rozrywki dla Dzieci" - першы польскі часопіс для дзяцей, які выдаваўся ў Варшаве ў 1824-1828 гадах Клемянцінай Гофман з Таньскіх. - Л. Л.



адчыняліся толькі для вялікіх сямейных урачыстасцяў. У абедзеннай зале стаяла вялікая мармуровая ванна, у якую клалі капелюшы, шалікі і малітоўнікі (у нядзелю). Нам казалі, што калісьці Урсын Нямцэвіч прагледзеў вялікую колькасць французскіх кніг і, як сябар роднай мовы, на кожнай з іх напісаў: "Бог не разумее французскай мовы". Нам паказвалі адну з такіх кніжак, і мой бацька, заўважыўшы памылку ў правапісе, жартам сказаў: "Бог, хоць і не разумее французскай мовы, але папярэджае, што слова "французская" пішацца праз "с". Гэта рассямшыла дам, якія ў помсту папрасілі яго занатаваць сваю заўвагу на кнізе.

Гасцей размясцілі ў адмыслова пабудаваных для гэтага двухпавярховых афіцынах з унутранымі калідорамі і з комінам, у якім бесперапынна гарэў агонь, за што слугі дабраслаўлялі кнігіню – каб распаліць пліту, не трэба было бегчы на кухню. Мой бацька пераняў гэта для нашага новага палаца, які будаваўся тады ў Дабраўлянах. Княгіня-маці старанна клапацілася пра сваіх гасцей і ў дыспазіцыі карэт для шпацыраў не забывала ні пра каго, нават і пра дзяцей. Яна была ветлівай і абыходлівай з гасцямі, такой жа была і са сваімі дзецьмі. Я памятаю яе словы да сына: "Пане Адаме, калі будзеш ісці, прынясі мне мой званочак". Пачуўшы гэта, сын адразу ўскочыў і прынёс.

Яна любіла раскадваць смешныя анекдоты пра сябе, адзін з іх быў з прускіх часоў, калі паміж Пулавамі і Варшавай мелася мяжа, на якой строга пільнавалі кантрабанду і штучныя парывыскія кветкі былі цалкам забаронены. Княгіня ўзялася перавезці велізарную колькасць букетаў для ўсіх сваіх дам, якія рыхтаваліся да вячэры, і натуральна, таксама і для нявесты. А паколькі сукенкі і аздобы не падлягалі мыту, яна абшыла свой падарожны шлафрок гірляндамі, зрабіла капялюш з 12 вялізнымі букетамі, і, апранутая з такой вялікай фантазіяй, выйшла з карэты перад здзіўленымі мытнікамі. Адны з іх смяяліся, другія злаваліся, а старшы запатрабаваў плату за кантрабанду, бо ў падарожжа так ніхто не апранаецца. На што княгіня адказала, што ведае – яна выглядае смешна, але любіць кветкі, якіх ніколі не бывае зашмат. Нягледзячы на відавочнае парушэнне, з-за строгага выканання прусакамі сваіх прадпісанняў, княгіня не заплаціла ні граша і прыехала ў Пулавы ў касцюме Флары.

Кожную раніцу мы шпацыравалі па цудоўным парку, дзе кожнае, пасаджанае княгіняй дрэва, служыла ўзорам для яе кнігі пра сады. У "Марынках", палацы пабудаваным для княгіні Вюртэмбергскай, жыла сумная сям'я

Людвіка Плятэра.

Ля падножжа замка, на схіле зялёнага ўзгорка, каля крыніцы з сапраўднай жывой вадой, стаяла скульптурная група італьянскага мастака, за якую 30 000 дукатаў заплаціў граф Жавускі⁸³. Дзве постаці – рыцара ў пакутах і мёртвай дзяўчыны – былі выразаны з сцэльнага кавалка... На руцэ Танкрэда ляжала мёртва Кларында, якую ні вада, набраная ў шлем рыцара, ні яго слёзы⁸⁴ не маглі ўжо вярнуць да жыцця! На пастаменце меўся надпіс:

*"Ты гінеш ад рукі кахання, цудоўная Кларында,
А твой Танкрэд пралівае слёзы з-за
свайго перамогі!"*

Неяк на ранку княгіня адкрыла для нас сваю нацыянальную скарбніцу, і сэрца літвінкі захавала ў маёй памяці палаш Ягайлы і ланцуг Ядвігі. Княгіня сама хацела паказаць маім бацькам гатычны дом. Ветлівая і поўная жыцця, яна рухала цяжкія скрыні, у якіх знаходзіліся дзіцячыя рэчы Жан-Жака Русо, лісты ад мадам Севінье і г. д. А косткі Абеляра і Элаізы, Лаўры і Петраркі, здабытыя княгіняй з іх магіл, у яе касцістай руцэ я памятаю і дагэтуль. Пачуўшы ад майго бацькі, што ў Дабраўлянах мае быць рыцарская капліца, яна падарыла яму цэлую скрыню каляровага шкла, якую атрымала ў катэдры ў Майнцы пасля вялікай рэвалюцыі.

У нядзелю княгіня павезла нас у касцёл яе любімай вёскі Уластавіцы. Увечары таго ж дня на лузе святкаваліся дажынкi, на якія княгіня жадала пакінуць і нас, хоць мы ўжо з ёй развіталіся. Яна энергічна дабівалася свайго, спачатку доўга ўпрошвала нас і нарэшце, тупнуўшы калісьці маленькай і грацыёзнай ножкай, сказала: "Не адпусчу! Не адпусчу! Загадаю паздымаць колы!". Мы засталіся, і гэта быў наш апошні дзень у Пулавах, з якімі мы развіталіся ля падножжа каменнага крыжа, дзе наша апранутая ў белую маці, з распушчанымі валасамі, пасадзіла нас на лаву каля балюстрады і, ўкленчыўшы, малілася малітвай Касцюшкі: "Божа! Дазволь нам яшчэ адзін раз пабываць у Пулавах! ... Дай Божа! Дай Божа!". Гэта відовішча спыніла княгіню Вюртэмбергскую, якая ехала па дарозе. Даслухаўшы малітву, яна ўсклікнула сваім лагодным галаском: "Гэта не толькі прыгожа але і ветліва". І мастак, які пры гэтым прысутнічаў і першы раз быў у Пулавах, пашкадаваў, што гэта жывая карціна не будзе назаўсёды увекавечана...

На наступны дзень мы ўжо былі на дарозе ў Літву. Наша вяртанне ў Вільню было радасным. Гэтак

⁸³ Скульптурная група Танкрэда і Кларынды, згодна з успамінамі Леана Дамбоўскага, княгіні Чартарыскай ахвяраваў не Казімір Жавускі, а князь Станіслаў Ябланоўскі, які купіў яе за 1500 дукатаў пасля караля Станіслава Аўгуста і загадаў паставіць ноччу ў ніжнім садзе Пулаваў.

⁸⁴ Скульптура выканана на сюжэт эпічнай паэмы знакамітага італьянскага паэта XVI ст. Тарквата Тасо "Вызвалены Іерусалім" (1575 г.). У паэме апісваецца падзеі Першага крыжовага паходу (1096-1099), які завяршыўся ўзяццем рыцарамі-крыжакамі Іерусаліма. Ваяўнічы рыцар, удзельнік крыжовага паходу Танкрэд пакахаў дзяўчыну Кларынду, якая ваявала на баку сарацынаў (мусульман). Не пазнаўшы яе ў латах, Танкрэд смяротна параніў яе. Па сюжэце, перад смерцю Кларында пажадала прыняць хрысціянства, і Танкрэд, набраўшы вады для хрышчэння ў шлем, усё ж пазнаў яе. – Л. Л.



жа, як наша маці некалькі тыдняў таму радасна вітала колеры Каралеўства, так і мы, народжаныя ў Літве і любіўшыя Вільню, на Пагулянцы высунуліся з карэты, каб убачыць вежы касцёлаў. Калі ж уся панарама дамоў і касцёлаў цудоўна развярнулася ў аблямаванні восені, мы радасна закрычалі: "Вільня! Вільня!". І адчулі такую сілу злучэння з роднай зямлёй, што пасля цудоўнай Варшавы з яе высокімі палацамі і шырокімі вуліцамі, гэтыя вузкія вулачкі з нізкімі камяніцамі, замест таго каб прайграць у параўнанні, здаліся нам больш прыемнымі і натуральнымі, і мы зноў закрычалі: "Брава, Вільня!".

Позняй восенню ў Таганрозе памёр імператар Аляксандр, а неўзабаве пасля яго - імператрыца Лізавета. Яе ліст, у якім яна паведамляла пра смерць мужа, змяшчаў наступныя слова: "Наш анёл на небе. Усё мае сущашэнне, што і я хутка памру", - доўга разыходзіўся па імперыі.

1826 год

1826 год заслугоўваў толькі адной, вялікай, паважанай і святой назвы - юбілейнага года. Гэта ўрачыстае святкаванне вяртаецца ў хрысціянскі свет кожную чвэрць стагоддзя. Буле святога айца Леана XII, якая чыталася ў Літве і Польшчы, папярэднічала ў 1825 годзе з'яўленне на віленскім гарызонце крыжа, які быў бачны пагодным майскім вечарам перад, ці адразу пасля заходу сонца ў тым жа баку, дзе яно зайшло⁸⁵. Яго бачыла большасць жыхароў горада, якія, як і звычайна, збіраліся кожны вечар на бульвары уздоўж Віліі. І я бачыла яго разам з бацькамі і сёстрамі. Гэта быў вялікі, роўна выразаны, прапарцыянальны крыж светла-жоўтага, хутчэй нават празрыста-залацістага колеру, быццам выразаны з бурштыну ці тапазу на тле абсалютна чыстага неба. Для тых, хто ведае Вільню, трэба дадаць, што ён указваў напрамак ад Сніпшак да Зялёнага моста. Тыя, хто ішоў па бульвары, спыняліся, як укапаня ў зямлю, і шапталіся паміж сабой, што гэта прыкмета канца свету.

З пачаткам 1826 года ў касцёлах Вільні пачаліся трохдзённыя, а часам і тыднёвыя службы, але не ўсе прымалі гарачы і чынны ўдзел ва ўсіх набажэнствах, пакінуўшы для сябе толькі самы канец. Чыталіся юбілейныя кнігі з булай папы і тлумачэннем, чаму неабходны такія службы і малітвы. Мой бацька кожнаму з нас даў гэтую кніжку з ўласнаручным надпісам, і я захавала для сябе адзіны ў сваім родзе экзэмпляр, бо пры яго канцы мелася малітва не за пануючага імператара, а адразу за трох самаўладцаў. Кніжка друкавалася загадзя перад новым годам, калі жыў яшчэ Аляксандр I, і ў малітве за імператара было яго імя, пасля друкавання кніжкі прыйшла вестка пра смерць Аляксандра I у Таганрозе, і выдавец, пільнуючы парадак старшынства, выдрукаваў другую малітву за міласэрнага цара Канстанціна, але калі в. князь Канстанцін адрокся ад трону, дадаў старонку з малітвай за

цара Мікалая.

У сельскіх прыходах біскуп вызначыў час для святкавання юбілею, верасень прыпаў на тры нашы парафіі, да якіх належаў двор з вёскамі. Дасланыя з Вільні ксяндзы-місіянеры прапаведавалі сваю навуку з руплівасцю і пакарай, падымалі дух мясцовых пробашчаў, якія, як на той час, сядзелі ў добрых плябаніях і жылі трошкі па-свецку, удалечыні ад старых і бяздзейных віленскіх біскупаў.

Не ведаю, ці хутчэй не памятаю, ці святкавала Вільня юбілей у касцёлах на працягу ўсяго года, памятаю толькі, што ўвесь снежань прысвячаўся выключна гэтай падзеі і першы тыдзень мы ўдзельнічалі на службе ў ксяндзоў-місіянераў, а другі ў катэдры.

Калі юбілей падышоў да канца, сталі бачнымі яго дабраслаўленыя плады. У касцёлах з'явіліся мужчыны, якіх там ніколі раней не бачылі з малітвай, прыйшлі старыя з сівымі валасамі, якія пакорліва прызнаваліся ў сваім вяртанні ў лона касцёла праз шмат гадоў і як падзяку за гэта прыводзілі разам з сабой сябра ці аднагодка. А колькі было паміраных шлюбаў, вяртання да цноты, да гэтага святога вяселля! Меліся і сумныя прыклады і канчатковыя разрывы тых звязаў, якія не ведаючы што іх звяз - грэх, кахалі і паважалі адзін аднаго, але па волі касцёла і ўласнага сумлення мусілі разысціся, каб пакутаваць за свае памылкі. Былі і тыя, для каго навіной сталі самыя простыя ісціны катэхізіса, пра якія ведаюць нават пяцігадовыя дзеці на каленях у маці.

Місіянерскі касцёл пад вызнаннем "In monte Salvatoris" (лац. "На вяршыні Збаўцы". - Л. Л.) з садам і ставамі з рыбай, стаяў за горадам. Ад яго адкрываўся цудоўны від на горад і Замкавую гару. Заснаваны з 1695 г. інфлянцкім войскам графам Тэафілам Плятэрам, ён на сабе і ў сабе нёс адметныя рысы той эпохі. Гэта адчувалася адразу пасля ўваходу ў крыху цёмны, з-за невялікай колькасці вокнаў, касцёл, адчувалася ў цёмна-пафарбаваных алтарах, у скляпеністых столых, у вялікай колькасці шафа са старасвецкай разьбой у сакрысты, у шырокіх калідорах і келлях святароў, перад якімі, каб табе адчынілі дзверы, трэба было сказаць *entrez*, што хоць і прамаўлялася з мясцовым акцэнтам, але нагадвала пра прывезены з Францыі звычай. Аднак найбольшая колькасць старажытнасцяў мела бібліятэка, якая займала прасторны пакой і была напоўненая творами духоўнага зместу пераважна на французскай мове.

Нават у звычайныя нядзелі ў набажэнствах ксяндзоў-місіянераў было нешта ўрачыстае. Увесь прэзбітэрыюм, як галубятня, бялеў ад простых, палатняных комжаў без вышывак, карункаў і стужак. Каля дзесятка клірыкаў ладна спявала за пульпітамі, чацвёрта ў мантыях сядзелі на высокіх эдліках, а казанне заўсёды падавалася як навука і заставалася ў памяці. Нам вельмі падабаліся ранішнія набажэнствы місіянераў, настолькі ранішнія, што свечкі на алтарах стваралі цені ў касцёле і пры кожным алтары адпраўлялася шэптам ціхая, паважная імша.

⁸⁵ Верагодна, маеца на ўвазе камета Понса-Брукса. - Л. Л.



1827 год

Вялікія падзеі юбілейнага года засланілі драбнейшыя факты, але краёвая і сямейная хроніка не павінна заставацца гэтага нешта страціць.

Смерць ні пра каго не забыла і забрала некалькіх чалавек з наваколля нашых Дабраўлянаў. У Царклішках памерла апошня з Секержыцкіх, якая так і не паспела закончыць будаўніцтва палаца па плане венскага архітэктара. Дзецям на памяць пакінула сад і парк, які быў прыгожым сасновым лесам, прарэзаным шырокімі сцежкамі, з пагоркам пасярэдзіне лесу, які меў назву "Тара Перуна", бо па паданнях, калісьці тут быў алтар, на якім спальваліся ахвяры гэтаму ідалу. У сваім тастаманце памерлая абрала месца для магілы насупраць вокнаў палаца, прама ля тракту каля лесу, і яе адданы сын паставіў у гэтым месцы каплічку, прызначаную для сямейных пахаванняў.

Зімой у Вільні патануў ці ўтапіўся ў прыступе вяр'яцтва малады прафесар Юрэвіч⁸⁶, якога мы вельмі добра ведалі, бо ён наведваў нас у Дабраўлянах і ездзіў у Паставы, куды яго ў свой арніталагічны кабінет запрашаў дзядзька. Гэта ён два гады таму паказваў нам універсітэцкія залы і так добра, з запалам, па-памяці ўсё тлумачыў, што хоць я і была яшчэ дзіцём, але магла ўжо ацаніць і захапіцца яго расказаў. Смерць Юрэвіча прыпісвалі прыгожай ліцвінцы Наталлі Біспіг, якая са сваёй маці і бабуляй Кіцкай зімавала ў Вільні, а іх штодзённым госцем быў пан Юрэвіч. Там ён і захапіўся некалькі статычнай прыгажосцю сур'ёзнай панны Наталлі.

Напаследак пакідаю вестку пра смерць нашай бабулі Гюнтар. Яна была ўжо вельмі старой, нядоўга хварэла, і мой бацька, які кожны год ездзіў у адведкі, у гэты раз прыехаў запозна.

Такім чынам праз чатыры гады наш дом зноў агарнула вялікая жалоба, а разам з намі і вялікую сям'ю Вайніловічаў.

Зіма 1827 г. у нас была вельмі музыкальнай. Над намі ў доме Велька, куды вярнуліся праз тры зімы, жыла пара музыкантаў Казлоўскіх. Жонка выкладала музыку і спевы і кожную раніцу прыходзіла да нас на заняткі, увечары мы часта падымаліся наверх паслухаць паннаў Рык з Беларусі, якія жылі з Казлоўскімі.

Аднак гэтая зіма стала музыкальнай не толькі для нас і для дома Велька, але і для ўсёй Вільні, бо сюды прыехала вядомая ў той час піяністка Марыя Шыманаўская⁸⁷ з дому Валоўскіх⁸⁸, родам з Варшавы, якая ўжо не аднойчы аб'ехала ўсю Еўропу, выступала ва ўсіх сталіцах і карацельскіх дварах, і нарэшце, па дарозе ў Пецябург, спынілася ў Вільні. Яна ехала з Варшавы і везла ліст ад бабулі да маёй маці, і першы яе візіт быў да маіх бацькоў. Усё яшчэ прыгожая, вясёлая, разумная і добрая, яна ўсім нам закруціла галовы. Мая маці прапанавала сваю кампанію і сваю карэту для яе візітаў да дзяржаўных чыноўнікаў. Мой ветлівы і заўсёды гатовы дапамагчы бацька спрыяў яе знаёмству з артыстамі. А мы, дзеці, якім заўсёды падабаюцца ладныя твары, добрае слова і густоўная вопратка, былі настолькі зачараваныя музыканткай, што закахаліся ў яе і называлі проста "Шыманя", мы выбегалі насустрач і былі рады ёй служыць. А калі ў яе на шыі парвалася нітка з упрыгожаннямі, і пацеркі ўпалі на зямлю, мы ўсе збіралі іх каля яе ног. Бывала ў нас штодзень, нават калі яе запрашалі ў іншае месца, заўсёды пачынала вечар у маіх бацькоў, якія адразу пасля яе прыезду запрасілі ў госці ўсіх музыкаў, якія толькі тады меліся ў Вільні: вышэйзгаданых Казлоўскіх, Яна Рэнера, падобна, і Тыбе. Быў запрошаны і галава горада Ян Букша і выдавец тагачаснага "Кур'ера Віленскага" пан Марціноўскі⁸⁹. Пані Шыманаўская была не першай з музыкаў, якія наведвалі Вільню - двума гадамі раней усіх сваім талентам і сціпласцю зачараваў віялан-

⁸⁶ Пра яго гл: Morawski Stanislaw. 1924. S. 167-169. 175-179.

⁸⁷ Вялікія ўспаміны пра яе пакінуў др. Станіслаў Мараўскі ў сваёй кнізе ўспамінаў "У Пецябургу 1827-1838". Гл: Поляки в Петербурге в первой половине XIX века. Москва, 2010. С. 559-586. - Л. Л.

⁸⁸ На студзенскім 1823 г. балі, дадзеным у Варшаве ў гонар Аляксандра І, які вяртаўся пасля Веронскага кангрэсу ў Пецябург, імператар пратанцаваў з М. Шыманаўскай танец, адразу пасля танца з марганатычнай жонкай свайго брата княгіняй Я. Ловіч і з жонкай намесніка княгіняй А. Заёнчак. Тым самым дачка варшаўскага півавара - да таго ж ахрышчанага яўрэя - М. Шыманаўская была ўдастоена таго самага гонару, што і прадстаўніцы польскай арыстакратыі. А за некалькі тыдняў да гэтага, па загадзе вялікага князя Канстанціна Паўлавіча некалькі варшаўскіх півавараў, сярод якіх быў і бацька піяністкі, Францішак Валоўскі, былі публічна падвергнуты прыніжэнню: заподозраных ва ўтойванні дэзерціра, півавараў прымусілі прыбіраць гной, які застаўся на плошчы пасля коннага парадку. Каб падкрэсліць павагу да М. Шыманаўскай, як еўрапейскай знакамітасці, імператар даў ёй аўдыенцыю і падпісаў дваранскі патэнт для яе бацькі Ф. Валоўскага. - гл: Поляки в Петербурге в первой половине XIX века. С. 813-814. - Л. Л.

⁸⁹ Выдавец і публіцыст, знаўца нашай гісторыі Антоні Марціноўскі (1781-1855) нарадзіўся ў Радашковічах у сям'і ўніяцкага святара Яна Марціноўскага. Скончыў Менскую гімназію, а ў канцы 1807 г. і Віленскі ўніверсітэт. Быў адным з арганізатараў Віленскага друкарскага таварыства і літаратурна-грамадскага аб'яднання шубраўцаў. Рэдагаваў часопіс шубраўцаў "Навіны з бруку" ("Wiadomości brukowe"). З 1818 да канца 1839 г. Марціноўскі друкаваў і рэдагаваў газету "Кур'ер Літоўскі" ("Kurier Litowski"), якая з 1831 г. стала афіцыйнай і з 1840 г. змяніла назву на "Кур'ер Віленскі" ("Kurier Wilenski"). У 1818-1830 г. Марціноўскі рэдагаваў і друкаваў "Dziennik Wilenski". У 1807 г. адчыніў прыватную друкарню, якая надрукавала звыш 400 назваў кніг у розных галінах ведаў, у тым ліку "Статут ВКЛ" (1819 г.), працы прафесара Ігната Даніловіча, Тэадора Нарбуга і г. д. - Л. Л.



чаліст Ромберг, да яго, у 1820 годзе, жыхары Вільні захапіліся талентам пані Каталані.

Яшчэ раней гастралівалі і ўшанавалі Вільню сваімі канцэртамі скрыпач Радэ, піяніст Штайнбелт і тэнар Таркінія. Праз некалькі гадоў гастролі раптоўна спыніліся, бо памянлася дарога ў Пецябург. Але вернемся ў 1827 г., у малы салон дома Велька, дзе на змярканні сабраліся госці, каб чакаць музыкантку, а сур'ёзны Рэнер ужо другі раз спрабаваў наша венскае піяніна, ён настроіў яго яшчэ на раніцы, бо не даверыў такую справу нават знакамітаму на ўсю Вільню Пястовічу. Гэта быў цудоўны вечар, душой якога стала ўбраная ў чорны аксамітавы барэт, гжэчная і прыемная з усімі Шыманя. Размаўляла з французскім акцэнтам, блытаючы французскія і польскія словы, але гэта ёй было да твару. Не прыйшлося доўга прасіць, каб яна пагадзілася сыграць свой цудоўны "Мармур", аднак ёй папярэднічаў пан Рэнер, які, як быццам збянтэжыўшыся, пачаў так фальшыва граць на фартэ-піяна і рабіць выгляд, што інструмент не настроены, што пані Шыманоўская, адразу зразумела жарт і з усмешкай усклікнула: "Брава, брава! Мне гэтага досыць, каб зразумець, што вы сапраўдны музыка!".

Падчас гарбаты весела ўкладаўся план канцэрта. Пан Букша ад імя горада ахвяраваў зал ратушы, а пан Марціноўскі сваю друкарню для анонсаў і афіш, Казлоўскія свой салон з фартэпіяна для рэпетыцый. Мой бацька сам склаў афішу, змяшаўшы для гэтага кампліменты і дасціпныя ідэі, піяністка радасна падзякавала за жарты і расказала, што ў Лондане, падчас выступу на вігілію ў Ковен-Гардэне, перад пачаткам канцэрта яе афішы па ложах разносіў сам герцаг Ёркскі. Пасля гэтага першага вечара ўсё пайшло гладка. Для Шыманоўскай і для нас пачаўся шэраг цудоўных дзён і вечароў. Мы хадзілі на ўсе рэпетыцыі да Казлоўскіх. Пані Шыманоўская выступала з аркестрам пад кіраўніцтвам пана Лыкі, а дванаццацігадовая Габрыэлька, седзячы ў кутку, была быццам бы прыкаванай да гэтага месца чарамі музыкі. Маўклівая і ўзрушаная, не пазнавала сябе, яе душа цалкам прачыналася, разбуджаная ўжо два гады таму вершам Міцкевіча "Курганок Марылі".

Шыманя прыязджала да нас на цэлы вечар, прывозіла свае альбомы, якіх мела два: адзін музычны, у якім запісаліся ўсе першыя еўрапейскія музыканты, другі з аўтаграфамі пісьменнікаў і паэтаў⁹⁰. Апошні быў большы, багацейшы на памятку, ён пакінуў вялікае ўражанне і застаўся ў памяці. Меўся там запіс Вальтара Скога, гэты кароль і творца гістарычнага рамана паводзіў сябе, як

сапраўдны літаратар - трымаў альбом паўгода ці нават больш і вярнуў яго ў такім сумным стане, што герцаг Ёркскі перад тым, як адправіць альбом да ўладальніцы, загадаў зрабіць яму новую вокладку і на зашпільцы, якой альбом зашпільваўся, напісаць каштоўнымі камянямі "Regard", што па-англійску азначае "Павага". Мелася ў альбоме байка Арно з сэнсам, зразумелым Шыманоўскай, як варшавянцы. Музыкантка, старанна збірала пярліну за пярлінай і ў Вільні пазнаёмілася з абодвума Снядэцкімі і з Антонам Гарэцкім. Шыманоўская сама напісала строфы гэтага байкапісца ў развітальным лісце да маёй маці. На кожную важную для края падзею Гарэцкі пісаў байку, на гэты раз яна гучала так:

І мяне паклікала, хацела жартаваць,

Але я добра выйду на тым жарце:

На той жа, што і Снядэцкі, напішу я карце,

І мусіш, пані, мой запіс захаваць.

Пры канцы Шымоўскай дадала: "Ніхто яшчэ не жартаваў са мной так ветліва".

Пасля папярэдніх рэпетыцый канцэрт, абвешчаны анонсамі і афішай, дачакаўся свайго часу, але кур'еры яшчэ бегалі ад пані губернатаравай да галавы горада і ад яго да радцаў. Рэч ішла пра вельмі важную справу, а менавіта пра крэслы для слухачоў. Мелася іх некалькі тузінаў у зале палаца губернатара, самай вялікай у Вільні, але пані губернатарава не давала іх інакш, як з толькі з адной умовай, вельмі лёгкай для выканання. Крэслы дасць, калі яна будзе прысутнічаць на канцэрце ў белым атласным салопе... Аднак справа ўскладнялася тым, што салоп быў новы, не футравы, а канцэрт праходзіў узімку, і таму салоп трэба было прывезці ў скрыні і пакласці ў цёплы пакой, якога не было пры канцэртнай зале, побач з якой меліся толькі неацэпленыя пакоі, занятыя архівам ратушы. Аднак дарэмна галава горада хацеў нешта выгандляваць - забыць пра салоп ці пра цёплы пакой. Пані Горн цвёрда стаяла на сваім: крэслы, салоп і цёплы пакой трымаліся непарыўным ланцюгом. Бедны пан Букша бегаў то да членаў гарадской рады, каб дамагчыся вывазу архіва, то па крэслы да губернатаравай. Але яна трымалася з воляй самаўладцы. Ужо цягнулася, трэба было пачаць асвятляць залу, але крэслаў яшчэ не было, бо справа з пакоем і атласным салопам яшчэ не была вырашана. Шыманоўская прыбегла да маёй маці з просьбай дабраславіць яе юбілейным крыжам, які яна сама прывезла нам ад бабулі. "Няўжо, - спытала ў яе маці, - пасля столькіх поспехаў у Парыжы, Лондане і нават у міланскай канцэртнай зале "Ля Скала",

⁹⁰ П. А. Вяземскі пісаў у артыкуле "Пра альбом п. Шыманоўскай": "Яе альбом, сховішча ўласнаручных запісаў першых паэтаў і літаратараў нашага часу, ёсць сапраўдная каштоўнасць ... Уласнаручныя сведчання вялікіх людзей дзіўна прыцягваюць нашу ўвагу, нават большую за іх партрэты, якія могуць быць няслушнымі. У партрэтах паміж намі і асобамі, у іх намаляванымі, ёсць трэцяя асоба, часта свавольны пасярэднік. Тут жа дзеянне большы непасрэднае і беспамылковае. Гледзячы на рукапісны помнік, мы як быццам прысутнічаем пры працы думкі, пры руху рукі, яе напісаўшай, тут выраз розуму ... дзеянне чалавека, больш жыццёвае і яўнае. Вось ад чаго ў нашы выпрабавальныя век ... альбом пані Шыманоўскай, і цяпер ужо каштоўная скарбніца, а з часам стане яшчэ больш каштоўным". - цыт. па: Поляки в Петербурге в первой половине XIX века. Москва, 2010. С. 815.



вы баіцеся Вільні?». "Публіка тут вельмі імпазантная", - узрушана адказала музыкантка.

Нас, малодшых, не ўзялі на канцэрт, пайшлі толькі мае бацькі і шаснаццацігадовая Матыня. Яны вярнуліся зачараваныя іграй і поспехам Шымані, а хутка з'явілася і яна сама, апранутая ў блакітную сукенку, з пёрамі на галаве, з дыямантамі на шыі. Калі мы выбеглі да яе, нізка схіліўшыся дзвярэй, цёпла абняла нас абедзвюх і сказала: "Вы чулі мяне на рэпетыцыі, і я хацела ў сваім убоды завяр-шыць для вас канцэрт паклонам". Як было не любіць Шыманю? Яе нарэшце запрасіў на вечар губернатар Горн, і яна адмыслова збочыла з дарогі, каб ветлівасцю да дзяцей аддзячыць іх бацькоў. Для тых, хто хоча ведаць усе падрабязнасці, дадам, што ўсё ж удалося арганізаваць канцэрт: і крэслы, і залу, і белы салоп. Менавіта ад такой дробязі залежыць не толькі канцэрт, але і лёс усёй нацыі - як будучыня Францыі пры рэгенцтве прынца Арлеанскага вісела на шнурку ад капелюша, праўда кардынальскага, нягоднага Дзюбуа!⁹¹

Праз некалькі дзён пані Шыманоўская пакінула Вільню, падараваўшы кожнай з нас свае кампазіцыі з уласна-наручным подпісам. Яна напісала гэтыя словы на нашых вачах і каб чарніла не разліліся, выгладзіла тое месца на нотах, дзе павінна была пісаць, сваёй турэцкай шаллю, што мы потым не раз пераймалі, калі жадалі нагадаць сабе пра Шыманю. На ўзор яе аксамітавай кацавейкі кармазынавага колеру з гарнастаямі, для нас пашылі падобныя, але больш сціплыя, і яны надоўга сталі нашым любімым адзеннем.

Пані Шыманоўская з Вільні паехала ў Пецябург, дзе была прыводнай піяністкай. Яе лісты да майго бацькі, напісаныя на працягу некалькіх гадоў, захаваліся ў яго дзённіках, якія ён пісаў усё жыццё і склаў з іх некалькі кніг. Пані Шыманоўская памерла ў 1831 г. ад халеры. Абедзве яе дачкі выйшлі замуж, старэйшая за сына рэктара Малеўскага, малодшая за аўтара "Гражыны" і "Дзядоў".

У той год, быў адрамантаваны ці хутчэй, зруйнаваны прыгожы па-езуіцкі касцёл св. Яна: знішчаны алтары, якіх было столькі, колькі ў касцёле калон і зняты скульптуры са сцен. Людзі жаліліся на такі вандалізм, мэтай якога была шпекуляцыя!.. Нехта ўзяў падрад на рамонт касцёла і знявечыў яго, пазбавіў сцены іх ранейшых багатых шатаў і замяніў на саван нябожчыка - белы і чысты, сцёр сляды мінуўшчыны, быццам бяліламі пакрыў маршчыны і шнары на старым твары, які насіў сляды думак і пакут! Калі касцёл адчынілі пасля рамонт, усе паспяхаліся яго ўбачыць, і ўсе вярталіся незадаволенымі. Адны казалі што белы, не аздоблены касцёл выглядаў, як быццам праз адчыненыя вокны нападаў снег, іншыя параўноўвалі яго з недакончаным туалетам маркізы часоў Людовіка XV - галава ўжо з прычоскай, але сама яшчэ ў штодзённым шлафроку. Такі выгляд касцёла нагадаў пра сухое люта-ранцтва, якое не мае паэтычных аздобаў каталіцкіх абра-

даў. І ў гэтых асвежаных, але прафанаваных сценах збіралася па нядзелях і на святы акадэміцкая моладзь, каб з не вельмі вялікай засяроджанасцю слухаць святую імшу. Многія з іх, тупаючы нагамі і перашэптваючыся паміж сабой, скоса паглядвалі на бэдаля, каб той не ўбачыў і не данёс рэктару, што замест малітоўнікаў яны дасталі з кішэняў свецкія брашуры і пачалі жартаваць са сваіх калег, якія ў гэты час ўзорна маліліся. Сардэчныя і шляхетныя студэнты, аднак, не былі пабожнымі.

Як звычайна, лета мы правялі ў Дабраўлянах. Нако-лькі я памятаю, было вельмі гарача, таму прыспешанае жніво закончылі ў ліпені. Вянок жыта прынеслі ў сядзібу на дзень св. Пятра, адзіны раз, як я памятаю, на працягу пяцідзесяці гадоў.

Дзядзька Рудольф наведваў нас і Паставы. Цёця мела чацвёртую цяжарнасць і, паколькі ў іх было ўжо тры дачкі, дык казалі, што, магчыма, і на гэты раз народзіцца дачка, але мела іншыя планы. У Жалудку павінен быў нарадзіцца новы дзедзіч. Тут яго б і ахрысцілі, імя ўжо было выбра-на, на чынне гатова... Дзядзька таксама меў надзею, але Бог вырашыў інакш! Я памятаю, быццам той кастрычнік быў учора. Мы сядзелі на сталом. Маці першай заўважыла праз акно фурманку з боку Вільні. Ззаду фурманкі тырчалі галінкі, абвітыя саломой. "Гэта з Жалудка!" - усклікнула маці, бо брат абяцаў ёй такое галлё, калі будучы навіны пра братавую. Прывезлі лісты, адзін быў ад цёці. Нягледзячы на дату, маці пачала чытаць, цётка пісала больш пяшчотна, чым звычайна і даслала ружу rosa cadens, якая была "ад яе, а не ад Роро". Занятая сваім лістом, яна не заўважыла, што бацька, чытаючы другі ліст, збіраў і разгубіўся. Нарэшце, не стрымліваючы хвалявання, сказаў: "Генавэфа зусім хворая" ...

Мы ўсе ўсталі з-за стала. Нашы сэрцы моцна біліся, у вушах шумела. Мы ўпалі на калені ў сваім пакоі, каб памаліцца за здароўе той, якая ўжо не жыла... Так, нашай цётчкі больш не было! Дзядзька стаў удаўцом, дзеці сіротамі. Нараджэнне чацвёртай дачкі так узрушыла хворую жанчыну, што ў яе пачалася гарачка і прыліў крыві ў галаву, бо яна не дала пусціць сабе кроў. І памерла, такая маладая, такая каханая, такая шчаслівая, яе смерць не месцілася ў нашай галаве!

Узімку дзядзька Рудольф наведваў нас у Вільні, але ён быў настолькі засмучаны, што было відавочна - ён толькі госьць на гэтай зямлі... Праз год ён прывёз з сабой дачку, чатырохгадовую Эльфрыдку, якая ўбачыўшы крыжы на касцёлах, з найвялікшай веселасцю склала ручкі і памалілася за сваю маці. А праз год памёр і наш дзядзечка!.. Ружа дасланая рукой паміраючай жанчыны, перажыла іх абодвух... Пасаджаная ў Дабраўлянскім садзе, абвітаецца яна вакол каменнага слупа, на якім высечаны надпіс: "Яна перажыла цябе!".

(Працяг у наступным нумары.)

⁹¹ Маецца на ўвазе роля будучага кардынала Дзюбуа, стаўленіка герцага Арлеанскага, у рэгенстве герцага над малагадовым каралём Луі XV.



“Восеньскі кірмаш”

У дзяржаўнай установе адукацыі “Дзіцячы сад №9 г. Ліды” адбыўся “Восеньскі кірмаш”. Дзеці знаёміліся з гісторыяй і культурай Беларусі праз фальклорнае свята. Выхаванцы старэйшай групы вадзілі карагоды, гулялі,



гралі на інструментах, чыталі вершы і спявалі беларускія песні. Мерапрыемства было арганізавана сумесна з бацькамі, якія актыўна ўзаемадзейнічалі з педагогамі і дзецьмі. Свята было вясёлым і пазнавальным.

ТК “Адукацыя Лідчыны”.

“Ільняная гісторыя”

А што ж сёння ў атмасферна-этнаграфічнай гасцёўні падчас канікул? А сёння ў нас на стала таўканіца, знаёмства з дзіўнымі прыладамі працы і іх выкарыстаннем. Адным словам, цэлая “Ільняная гісторыя”!



ТК “Культура Лідчыны”.

Дружнай сямейкай да Верабейкі

Дом Валянціна Таўлая распрацаваў новую тэатралізаваную інтэрактыўную экскурсію "Дружнай сямейкай да Верабейкі".

ДУ «Лідскі гісторыка-мастацкі музей»



Тэатралізаваная інтэрактыўная экскурсія
«Дружнай сямейкай да Верабейкі»




Кошт білета: дарослыя - 3,00 руб.,
студэнты - 2,50 руб.,
школьнікі - 2,00 руб.,
дашкольнікі - 1,00 руб.

lixmuseum.by +375-154-541552
@VK lixmuseum mus@lixmuseum.by +375-154-622494



Яна разлічана для дзяцей старэйшага дашкольнага і малодшага школьнага ўзросту.

Першымі экскурсантамі сталі вучні 1 і 2 класаў СШ № 11 г. Ліда. Іх сустрэў каля манументальна-дэкаратыўнай скульптуры "Верабейкі" галоўны герой Верабейка. Ён пазнаёміў дзяцей з новым інклюзіўным арт-аб'ектам, які быў адкрыты нядаўна ў Дзень беларускага пісьменства. Такім чынам, дзеці даведаліся, хто стварыў гэты прывабны манумент і каму ён прысвечаны. Ім жа стала вядома пра гісторыю напісання верша, змешчанага на разгорнутай гранітнай кнізе, а таксама пра незвычайны варыянт яго на другой старонцы - пра азбуку Брайля.

Разам з Верабейкам дзеці паскакалі ў дваровую гульню "класікі" і вядома, наведалі галоўнае жылло - Дом-музей, у якім жыў і займаўся творчасцю аўтар аднаіменнага твора Валянцін Таўлай. З задавальненнем пабывалі ў мемарыяльным пакоі паэта, пазнаёміліся з экспазіцыямі, паўдзельнічалі ў разнастайных забавах.

Верабей - птушка, якая не пакідае сваё месца, не адлятае ў вырай, знаходзіцца каля жылля чалавека. І вось пагэтану яе часта можна цяпер пабачыць каля Дома Валянціна Таўлая. А вы бачылі арт-аб'ект "Верабейкі" ў Лідзе? А вы былі ў Доме Валянціна Таўлая? Запрашаем Вас на Замкавую, 7.

PS: на тэатралізаваную інтэрактыўную экскурсію "Дружнай сямейкай да Верабейкі" можна запісацца па тэлефоне +375154 541552.

Алесь Хітрун.

Рэдактар Станіслаў Вацлававіч Суднік

Адрас рэдакцыі:

231282, г. Ліда, вул. Лётная, 7а.

Адрас для паштовых адпраўленняў:

231282, г. Ліда-2, п/с 7.

E-mail: sudnik@list.ru, sejlawicz@gmail.com

Газета падпісана да друку 10.11.2025 г.

Фармат А-4.

Аб'ём 3 друкаваныя аркушы.

Аўтары цалкам адказныя за падбор і дакладнасць прыведзенай інфармацыі. Рэдакцыя рукапісы не вяртае.

Газета размяшчаецца на сайтах: <http://nslowa.by/>; <http://pawet.net/>; <http://belkiosk.by/>

Дазваляецца самастойная раздрукоўка на паперу.